

I FORMACIÓ DEL PLA NACIONAL DE FORMACIÓ D'UNIVERSITATS DEL CURS 2019-2020

Materialisme històric i filosofia de la praxi

Índex

1. Introducció.....	2
2. Metodologia.....	3
3. Fragments de <i>Principis elementals i fonamentals de filosofia</i> de Georges Poltzer.....	4
4. Tercera part de <i>Els conceptes elementals del materialisme històric</i> de Marta Harnecker.....	60
5. Qüestionari.....	82

Introducció

«Creiem que el militant obrer necessita un mètode d'anàlisi i de raonament correcte per poder realitzar una acció revolucionària correcta. No necessita un mètode que sigui un dogma que li proporcioni solucions ja confeccionades, sinó un mètode que mai no separi la teoria de la pràctica, el raonament de la vida. I bé doncs, aquest mètode està contingut en la filosofia del materialisme dialèctic, base del marxisme (...)»

Aquestes són les paraules prèvies a l'estudi de la filosofia del marxisme de Georges Politzer en els seus *Principis elementals i fonamentals de filosofia* i creiem oportú que també siguin les nostres per tal d'establir la direcció de la següent formació.

A través d'aquesta formació volem aportar els conceptes fonamentals per tal d'entendre què és el *materialisme històric*, i quines són les conseqüències pràctiques que se' deriven, és a dir, en què consisteix l'anomenada filosofia de la praxi; que no és altra cosa que la unió de la teoria i la pràctica, consigna principal i que dóna sentit al marxisme. Deia Lenin al *Què fer?*: «sense teoria revolucionària no hi ha moviment revolucionari».

Ens hem basat en els *Principis elementals i fonamentals de filosofia* de Georges Politzer, professor de materialisme dialèctic de la Universitat Obrera de París fins que és assassinat pel nazisme, i en *Els conceptes elementals del materialisme històric* de Marta Harnecker, autora marxista i sociòloga que renegà del món ultrateoricista universitari i va enfocar la seva acció a la formació d'obriers i camperols; en aquest sentit, es tracta de dues figures que conjunten exitosament allò que fan amb allò que escriuen, i allò que escriuen amb allò que fan.

Intentarem, doncs, seguir el seu exemple.

Metodologia

Primer, anoteu la quantitat de militància respecte el total que s'ha llegit la formació i quanta ha participat al debat per contestar les preguntes. Aquestes són orientatives, un fil conductor per al debat, però no necessàriament s'han de contestar totes ni fer-ho de forma tancada i conclusiva.

Es valorarà molt positivament que el nucli faci un apartat de valoració de la formació en si, és a dir, valorar si el format i extensió és l'adequat, si es considera positiva l'elecció de textos, si ha servit per a millorar la formació de la militància, si el nivell és apropiat, etc.

Entenem que potser la militància pensa que es tracta d'una lectura molt àmplia però la SNLI volem fer èmfasi en la necessitat que la militància adquireixi certa disciplina d'estudi teòric. Així, animem a abordar amb paciència i temps el text. Les conclusions, respostes, reflexions i valoracions que vulgui cada nucli s'han d'enviar **abans que acabi el mes de gener de 2020** a lluitaideologica@sepc.cat.

Fragments de Principis elementals i fonamentals de filosofia de Georges Politzer

PRIMERA PART: ELS PROBLEMES FILOSÒFICS

I. Per què hem d'estudiar la filosofia?:

[...]. [...] el marxisme està íntimament lligat a una filosofia i a un mètode: els del materialisme dialèctic. Per tant es indispensable estudiar aquesta filosofia i aquest mètode per entendre bé el marxisme i per refutar els arguments de les teories burgeses, així com per emprendre una lluita política eficaç.

En efecte, Lenin va dir/ha dit: “Sense teoria revolucionària no hi ha moviment revolucionari”. En primer lloc, això vol dir que: s’ha d’unir la teoria amb la pràctica.

[...]. Es pot ser només pràctic, però llavors es realitza per rutina. Es pot ser només teòric, però llavors allò que concebem sovint és irrealitzable. Per consegüent és necessària una connexió entre la teoria i la pràctica. Tota la qüestió consisteix a saber quina ha de ser aquesta teoria i quina n’ha de ser la connexió amb la pràctica.

Creiem que el militant obrer necessita un mètode d’anàlisi i de raonament correcte per poder realitzar una acció revolucionària correcta. No necessita un mètode que sigui un dogma que li proporcioni solucions ja confeccionades, sinó un mètode que mai no separi la teoria de la pràctica, el raonament de la vida. I bé doncs, aquest mètode està contingut en la filosofia del materialisme dialèctic, base del marxisme, el qual ens proposem explicar [...].

III. Què és la filosofia?:

[...]. Direm, per tant, per definir la filosofia, que vol explicar l’univers, la natura, que és l’estudi dels problemes generals. Els problemes menys generals són estudiats per la ciència. Per tant, la filosofia és una prolongació de les ciències, en el sentit que se sustenta en les ciències i depèn d’aquestes.

Afegim immediatament que la filosofia marxista aporta un mètode per resoldre tots els problemes i que aquest mètode deriva d'allò que s'anomena materialisme.

IV. Què és la filosofia materialista?:

[...]. Els primers homes intentaven explicar la naturalesa, el món, però no ho van aconseguir. En efecte, allò que permet explicar el món i els fenòmens que ens envolten són les ciències, però els descobriments que han permès a les ciències progressar són molt recents.

La ignorància dels primers homes era, doncs, un obstacle per a les seves investigacions. Es per això que en el curs de la història i a causa d'aquesta ignorància veiem sorgir les religions, que també volen explicar el món, però a través de forces sobrenaturals. Aquesta és una explicació acientífica, però com que a poc a poc, en el transcurs dels segles la ciència es va desenvolupant, els homes intentaran explicar el món pels fets materials a partir d'experiències científiques, i d'aquí, d'aquesta voluntat d'explicar les coses a través de les ciències, neix la filosofia materialista.

[...]. Des d'ara mateix hem de retenir que el materialisme no és més que l'explicació científica de l'univers.

Estudiant la història de la filosofia materialista veurem com d'aspra i difícil ha estat la lluita contra la ignorància. D'altra banda cal destacar que avui dia aquesta lluita no ha acabat encara ja que el materialisme i la ignorància continuen subsistint junts, braç a braç.

Marx i Engels han intervingut a dins les entranyes d'aquesta lluita. Havent entès la importància dels grans descobriments del segle XIX, van permetre a la filosofia materialista fer grans progressos en l'explicació científica de l'univers; així va néixer el materialisme dialèctic. Després, van ser els primers en entendre que les lleis que regeixen el món també permeten explicar la marxa de les societats, d'aquesta manera van formular la teoria cèlebre del materialisme històric.

V. Quines són les relacions entre el materialisme i el marxisme?:

[...]

1. La filosofia del materialisme constitueix la base del marxisme.
2. Aquesta filosofia materialista, que vol aportar una explicació científica als problemes del món, progressa en el curs de la història al mateix temps que les ciències. En conseqüència, el marxisme ha sorgit de les ciències, s'hi sustenta i evoluciona amb elles.
3. Abans de Marx i Engels hi havia. en diverses ocasions i sota formes diverses, filòsofs materialistes. Però en el segle XIX, quan les ciències van fer un pas gran cap endavant, Marx i Engels van renovar aquest materialisme antic partint de les ciències modernes i ens van donar el materialisme modern que s'anomena materialisme dialèctic i que constitueix la base del marxisme.

[...] veiem que la filosofia del materialisme [...] té una història, una història íntimament vinculada a la història de les ciències. El marxisme, basat en el materialisme, no ha sortit del cap de només un home, és la culminació, la continuació del materialisme antic, que ja havia avançat molt amb Diderot. El marxisme és el floriment del materialisme desenvolupat pels enciclopedistes del segle XVII, enriquit pels grans descobriments del segle XIX. El marxisme és una teoria viva i per mostrar d'immediat de quina manera encara els problemes, agafarem un exemple que coneix tothom: el problema de la lluita de classes.

[...]. Uns creuen que la defensa del pa dispensa de la lluita política. Altres pensen que n'hi ha prou amb entrebatre's als carrers, negant la necessitat de la organització. I n'hi ha que pretenen que només la lluita política porti una solució al problema.

Per al marxista, la lluita de classes comprèn:

- a) La lluita econòmica
- b) La lluita política
- c) La lluita ideològica.

El problema doncs, ha de ser plantejat simultàniament en aquests tres terrenys:

- a) No es pot lluitar per pa (lluita econòmica) sense lluitar per la pau (lluita política) i sense defensar la llibertat (lluita ideològica).

b) Passa el mateix en la lluita política que a partir de Marx s'ha convertit en una veritable ciència: per dur a terme la lluita estem obligats a tenir en compte la situació econòmica i les corrents ideològiques.

c) Quant a la lluita ideològica, que es manifesta mitjançant la propaganda, perquè sigui eficaç s'ha de tenir en compte la situació econòmica i política.

En conseqüència veiem que tots aquells problemes estan íntimament relacionats i per tant no es pot prendre una decisió davant qualsevol aspecte d'aquest problema que és la lluita de classes, a la vaga, per exemple, sense considerar cada dada del problema i del conjunt del mateix. Per tant, aquell que sigui capaç de lluitar en tots els terrenys és el que donarà al moviment la millor direcció.

Així, el que sigui capaç de lluitar en tots els terrenys donarà al moviment una millor direcció.

[...]. A més, a la lluita ideològica que hem d'afrontar cada dia, ens trobem davant de problemes difícils de resoldre: immortalitat de l'ànima, existència de Déu, orígens del món... És el materialisme dialèctic el que ens donarà un mètode de raonament que ens permeti resoldre tots aquests problemes i, d'aquesta manera, desemmascarar totes les campanyes de falsificació del marxisme que pretenen completar-lo i renovar-lo.

1. El problema fonamental de la Filosofia:

I. Com hem de començar l'estudi de la filosofia?:

[...]. Quan parlem de materialisme dialèctic, pensem en dues paraules: materialisme i dialèctica, la qual cosa vol dir que el materialisme és dialèctic. Sabem que ja existia el materialisme abans de Marx i Engels, però van estar ells, amb l'ajuda dels descobriments científics del segle XIX, qui van transformar aquell materialisme i van crear el materialisme «dialèctic».

[...]. Hem de conèixer també quines són les concepcions que s'oposen al materialisme.

II. Dues concepcions per a explicar el món:

[...] podem separar aquests raonaments en dues grans corrents, en dues concepcions netament oposades:

III. La Matèria i l'Esperit:

Quan els filòsofs s'han proposat explicar [...] tot allò que ens envolta, s'han vist en la necessitat de fer distincions. Nosaltres mateixos comprovem que hi ha coses, objectes que són materials, que veiem i toquem. A més a més, d'altres que no veiem i que no podem tocar, ni mesurar, com les nostres idees.

Per tant, classifiquem les coses d'aquesta manera: d'una banda, les que són materials; d'altra, les que no són materials i que pertanyen al domini de l'esperit, del pensament, de les idees.

Es així com els filòsofs s'han trobat en presència de la matèria i de l'esperit.

IV. Què és la Matèria, què és l'Esperit?:

D'aquesta manera, en lloc de parlar de l'esperit, parlem del pensament, de les nostres idees, de la nostra consciència, de la nostra ànima, el mateix que, parlant de la natura, del món, de la terra, de l'ésser, ens referim a la matèria.

Engels, en el seu llibre *Ludwig Feuerbach*, parla de l'ésser i del pensament. L'ésser és la matèria; el pensament és l'esperit.

[...]. El pensament és la idea que ens fem de les coses; certes idees sorgeixen ordinàriament de les nostres sensacions i corresponen a objectes materials; altres idees, com les de Déu, de la filosofia, de l'infinit, del pensament mateix, no corresponen a objectes materials. El que hem de retenir aquí com a essencial és que tenim idees, pensaments, sentiments, perquè veiem i sentim.

La matèria o l'ésser és el que les nostres sensacions i les nostres percepcions ens mostren i ens donen; és, d'una manera general, tot el que ens envolta, el que es diu el «món exterior».

Per això, quan els filòsofs parlen de les relacions entre l'ésser i el pensament, o entre l'esperit i la matèria, o entre la consciència i el cervell, etc. tot això és el mateix i vol dir: quina és, entre la matèria o l'esperit, entre l'ésser o el pensament, el més important, el que domina, en fi, el que va aparèixer primer?

És el que es diu:

Sabem que només hi pot haver allà dues respostes per a aquesta qüestió:

- a. Una resposta científica.
- b. Una resposta no-científica.

VI. *Idealisme o Materialisme:*

El món va ser creat per Déu o existeix des de tota una eternitat? Els filòsofs es dividien en dos grans camps segons la resposta que donessin a aquesta pregunta¹.

Aquells que, adoptant l'explicació no científica, admetien la creació del món per Déu, és a dir, afirmaven que l'esperit havia creat la matèria, formaven part del camp de l'idealisme.

Els altres, aquells que intentaven donar una explicació científica del món i pensaven que la naturalesa, la matèria, el l'element principal, pertanyien a les diferents escoles del materialisme.

[...] L'idealisme i el materialisme són, doncs, dues respostes oposades i contradictòries al problema fonamental de la filosofia.

[...]. Per què pensa l'home? No poden ser més que dues, del tot diferents i totalment oposades:

1. L'home pensa perquè té ànima.
2. L'home pensa perquè té cervell.

[...].

2. L'idealisme:

I. L'idealisme moral i l'idealisme filosòfic:

[...]. L'idealisme moral consisteix en consagrar-se a una causa, a un ideal. Sabem per la història del moviment obrer internacional, quants revolucionaris

¹ F. Engels: Op. Cit., p. 344

marxistes s'han consagrat fins al punt de sacrificar la seva vida per un ideal moral i, tot hi això, eren adversos d'aquest [...] idealisme filosòfic.



L'idealisme filosòfic és una doctrina que té com a base l'explicació de la matèria per l'esperit.

El raonament és el que respon a la qüestió fonamental de la filosofia dient: «el pensament és l'element principal, el més important, el primer». I l'idealisme, afirmant la importància primera del pensament, sosté que es ell el que produeix el ser, o dit d'una altra manera: «l'esperit és el que produeix a la matèria».

Vet aquí la primera forma de l'idealisme, que s'ha desenvolupat en les religions assegurant que Déu, «esperit pur», va ser el creador de la matèria.

Ara bé, en tant que la ciència va intervenir en el transcurs dels segles, va arribar a ser necessari explicar la matèria, el món, les coses, d'una altra manera que per Déu solament. Perquè des del segle XVI, la ciència comença a explicar els fenòmens de la naturalesa sense tenir en compte a Déu i prescindint-lo de la hipòtesis de la creació.

Per a combatre millor aquestes explicacions científiques, materialistes i atees calia dur més lluny l'idealisme fins a negar l'existència de la matèria.

A això es va dedicar, a principis del segle XVIII, un bisbe anglès, Berkeley, a qui se'l ha anomenat el pare de l'idealisme.

II. Per què hem d'estudiar l'idealisme de Berkeley?:

[...] per a Berkeley, allò vertader és que la matèria no existeix i que es paradoxal pretendre el contrari.

[...]. Diderot, que va ser abans que Marx i Engels el més gran entre els pensadors materialistes, atribuïa a Berkeley certa importància, ja que el descriu com un:

Sistema, per a vergonya de l'esperit humà, per a vergonya de la filosofia, és el més difícil de combatre, encara que és el més absurd de tots²

(Cita de Lenin a Materialisme i Empiriocriticisme, p. 23).

² Cartas sobre los Ciegos. Oeuvres Complètes de Diderot. Edit. Assézat et Tourneaux. París, 1875, Vol. I, p. 304

[...]. Per Berkeley, les coses existeixen, no nega la seva naturalesa i existència, però només existeixen en forma de sensacions que ens les fan conèixer, i — diu— les nostres sensacions i els objectes no són més que una sola i mateixa cosa.

Les coses existeixen, és veritat; però en nosaltres, en el nostre esperit, i no tenen cap substància fora de l'esperit.

Concebem les coses amb ajuda de la vista; les percebem amb ajuda del tacte; l'olfacte ens informa sobre l'olor; el sabor, sobre el gust; l'oïda, sobre els sons. Aquestes diferents sensacions ens donen la idea que, coordinades les unes amb les altres, fan que nosaltres els donem un nom comú i les considerem com a objectes.

[...]. Per tant, som víctimes d'il·lusions, quan creiem com a exteriors el món i les coses, ja que tot allò no existeix més que en el nostre esperit.

[...]. Despulant els objectes de totes les seves propietats, arribem a dir que no existeixen més que en el nostre pensament, és a dir, que la matèria és la idea.

IV. Conseqüències dels raonaments «idealistes»:

Com que la tesi era: «Tot existeix només en els nostres esperits», aquests raonaments arriben a fer-nos creure que el món exterior no existeix.

Seguint aquest raonament fins l'extrem, arribem a dir: «Sóc l'únic que existeix, ja que només conec els altres per les meves idees, ja que els altres homes només són per mi, com els objectes materials, col·leccions d'idees». És el que en filosofia s'anomena solipsisme (que vol dir sols-jo-mateix).

Berkeley —ens diu Lenin en el seu llibre ja citat— es defensa per instint contra l'actuació de sostenir aquesta teoria. Fins i tot es comprova que el solipsisme, forma extrema del idealisme, no ha estat sostinguda per cap filòsof.

Per això hem de dedicar-nos, discutint amb els idealistes, a subratllar que els raonaments que neguen efectivament la matèria, per a ser lògics i conseqüents, han d'arribar a aquest extrem absurd que és el solipsisme.

[...]. Veurem més endavant que, tot i que l'idealisme es presenti d'una forma més oculta, cobert amb paraules i expressions noves, totes les filosofies idealistes no fan més que repetir els arguments del «vell Berkeley» (Lenin).

Veurem també fins a quin punt ha pogut penetrar en nosaltres, tot i tenir una educació plenament laica, la filosofia idealista, que ha dominat i que domina encara la història oficial de la filosofia, duent en ella un mètode de pensament del que estem impregnats.

[...] principals arguments [...]:

1. L'esperit crea la matèria
2. El món no existeix fora dels nostres pensaments
3. Són les nostres idees les que creen les coses

3. El Materialisme

I. Per què s'ha d'estudiar el materialisme dialèctic?:

[...] considerem indispensable conèixer molt bé el materialisme. Hem de fer-ho, sobretot perquè les concepcions d'aquesta filosofia són molt mal conegudes i han estat falsificades. Hem de fer-ho, també, perquè, per la nostra educació, per la instrucció que hem rebut [...], pels nostres hàbits de viure i raonar, tots, més o menys, sense adonar-nos-en, estem impregnats de concepcions idealistes. [...]. Pel que fa que sigui una necessitat absoluta, per aquells que volen estudiar el marxisme, conèixer-ne la base: el materialisme.

II. ¿D'on prové el materialisme?:

[...]. Si l'idealisme ha nascut de la ignorància dels homes —i veurem com s'ha mantingut la ignorància, sostinguda en la història de les societats per forces que compartien les concepcions idealistes—, el materialisme ha nascut de la lluita de les ciències contra la ignorància i l'obscurantisme.

Per això aquesta filosofia va ser tan combatuda i, encara en els nostres dies, en la seva forma moderna (el materialisme dialèctic), és poc coneguda o si més no ignorada o negada, pel món universitari oficial.

III. ¿Com i per què ha evolucionat el materialisme?:

[...] la història del materialisme ens mostra aquesta filosofia viva i sempre en moviment.

En el transcurs dels segles, els coneixements científics dels homes han progressat. En els inicis de la història del pensament, en l'antiguitat grega, els coneixements científics eren gairebé nuls i els primers savis eren alhora filòsofs perquè, aleshores, la filosofia i les ciències emergents formaven un tot [...].

Més endavant, com que les ciències establien precisions en la explicació dels fenòmens del món, [...] que [...] fins i tot estaven en contradicció amb les dels filòsofs idealistes, va sorgir un antagonisme entre la filosofia i les ciències [...].

Res és més urgent per a les ciències que desempallegar-se del batibull filosòfic i deixar als filòsofs les vastes hipòtesis; per a prendre així contacte amb problemes restringits, aquells que estan madurs per a ser solucionats properament. Llavors es produeix aquesta distinció entre les ciències ... i la filosofia.³

Però el materialisme nascut amb les ciències, lligat a elles i dependent d'elles ha progressat, evolucionant amb elles, per arribar, amb el materialisme modern, —el de Marx i Engels—, a reunir de nou la ciència i la filosofia en el materialisme dialèctic.

IV. ¿Quins són els principis i arguments dels materialistes?:

[...] els materialistes davant el problema fonamental de la filosofia afirmen:

1. Que la matèria és la que produeix l'esperit i que, científicament, no existeix l'esperit sense la matèria.

2. Que la matèria existeix fora de tot esperit i que no necessita cap esperit per existir, perquè té una existència que li és particular i que, en conseqüència,

³ Rene Maublanc: La vida obrera, 25 nov. 1935

contràriament al que diuen els idealistes, no són les nostres idees les que creen les coses, sinó, pel contrari, són les coses les que ens donen les idees.

3. Que som capaços de conèixer el món, que les idees que ens fem de la matèria i del món són cada vegada més exactes, ja que, amb l'ajuda de les ciències podem determinar el que ja coneixem i descobrir el que ignorem.

4. Qui té la raó, l'idealista o el materialista?

V. Els materialistes tenen raó i la ciència reconeix les seves afirmacions:

Els materialistes tenen raó en afirmar:

1. Contra l'idealisme de Berkeley i contra els filòsofs que s'amaguen darrere del seu immaterialisme; que el món i les coses, d'una banda, existeixen fora del nostre pensament, i que no necessiten el nostre pensament per existir; per una altra banda, que no són les nostres idees les que creen les coses, sinó que [...] són les coses les que ens creen les nostres idees.
2. Contra totes les filosofies idealistes – perquè les seves conclusions arriben a afirmar la creació de la matèria per l'esperit, és a dir, en última instància, a afirmar la existència de Déu i a sostenir les religions teològiques -, els materialistes, recolzant-se en les ciències, afirmen i proven que la matèria és la que crea l'esperit i que no necessiten la «hipòtesis de Déu» per explicar la creació de la matèria.

5. Hi ha una tercera filosofia? L'agnosticisme:

I. Per què una tercera filosofia?:

[...] pot semblar-nos que pot ser bastant fàcil reconèixer-nos en mig de tots aquests raonaments filosòfics [...]. A més, els arguments que concorren a favor del materialisme atrauen la convicció de manera definitiva.

[...]. Però les coses no són tan simples. Com ja hem senyalat, els idealistes moderns no tenen la franquesa del bisbe Berkeley. Presenten les seves idees:

sota una forma molt més artificiosa y embolicada per la utilització d'una terminologia «nova», destinada a fer-les aparèixer davant la gent ingènua com una filosofia «novíssima»⁴.

⁴ V. I. Lenin, Op. cit., p. 15

II. El raonament d'aquesta tercera filosofia:

La base d'aquesta filosofia va ser elaborada després de Berkeley i consisteix en sostenir que és inútil tractar de conèixer la naturalesa real de les coses, ja que mai coneixem més enllà de les aparences.

[...]. Segons els agnòstics, no es pot saber si el món és, en el fons, esperit o naturalesa. És possible conèixer l'aparença de les coses, però no podem conèixer la seva realitat.

[...].

IV. Conseqüències d'aquesta teoria:

[...]. [...] l'agnòstic accepta la ciència; creu en ella i vol constituir-la i – com només es pot fer ciència amb la condició d'expulsar tot allò sobrenatural de la naturalesa -, enfront la ciència, és materialista.

Però s'afanya a afegir que, com que la ciència només ens ofereix aparences, això no vol dir que l'únic que hi ha a la realitat sigui matèria, o fins i tot que existeixi la matèria, o que Déu existeixi. La raó humana no ho pot saber i, per tant, no ens hi hem d'interposar. Si hi ha altres maneres de conèixer "les coses en si", com la fe religiosa, l'agnòstic tampoc vol saber-ho i no es reconeix el dret a discutir-ho.

Per la conducta de la vida i per la construcció de la ciència, l'agnòstic és, per tant, un materialista, però és un materialista que no s'atreveix a afirmar la seva filosofia i que tracta de no entrar en conflicte amb els idealistes, ni en lluita amb les religions. És un «materialista vergonyant»⁵

[...].

V. Com hem de refutar aquest raonament:

Hem vist que per provar les seves afirmacions els materialistes fan servir no només la ciència, sinó també la experiència que permet comprovar les ciències. «Amb el criteri de la pràctica» es pot saber, es pot conèixer les coses.

⁵ F. Engels, Op. cit., p. 346.

Els agnòstics ens diuen que és impossible afirmar que el món exterior existeix o no existeix.

Ara bé, per la pràctica sabem que el món i les coses existeixen. Sabem que les idees que ens fem de les coses són exactes, que les relacions que hem establert entre les coses i nosaltres són reals.

[...].

VI. Conclusió:

Què és, doncs, l'agnosticisme – diu Engels -, sinó ... un materialisme “vergonyant”? La concepció agnòstica de la naturalesa és completament materialista. El món natural està plenament regit per lleis i exclou tota intervenció exterior. Però – afegeix- no tenim cap medi per afirmar o negar la existència de cert ésser suprem que estigui més enllà del món conegut⁶.

Aquesta filosofia fa el joc a l'idealisme perquè, inconseqüents amb els seus raonaments, els agnòstics arriben a l'idealisme. «Rasqueu l'agnòstic – diu Lenin- i tindreu l'idealista.»

[...].

Ara sabem que les teories que pretenen conciliar aquestes dues filosofies només poden, de fet, sostenir el idealisme; no aporten una tercera resposta a la qüestió fonamental de la filosofia i per consegüent, no hi ha tercera filosofia.

QUARTA PART: ESTUDI DE LA DIALÈCTICA

1. Introducció a l'estudi de la dialèctica

[...].

II. D'on surt el mètode dialèctic?:

Sabem que la metafísica considera el món com a un conjunt de coses fixes i que, altrament, si observem la natura verifiquem que tot es mou, que tot canvia. Comprovem el mateix amb el pensament i d'aquesta comprovació en resulta un desacord entre la metafísica i la realitat. Per això, per definir d'una manera simple

⁶ Op. cit., pp. 106-107

i donar una idea essencial, es pot dir que "el que diu 'metafísica' diu 'immobilitat' i el que diu 'dialèctica' diu 'mobilitat'".

El moviment i el canvi que existeixen en tot quan ens envolta constitueixen la base de la dialèctica.

Si ens parem a pensar sobre la naturalesa o sobre la història humana o sobre la nostra pròpia activitat espiritual, ens trobem de primera intenció amb la imatge d'una trama infinita de concatenacions i influències mútues en la qual res roman en el que era ni com ni on era, sinó que tot es mou i es canvia, neix i caduca.⁷

Veiem que, des del punt de vista dialèctic, tot canvia, res es queda on és, res continua sent allò que és, conseqüentment, aquest punt de vista està completament d'acord amb la realitat. [...].

Tenim la impressió de seguir sempre sent els mateixos i no obstant això, segons Engels "els mateixos són diferents". Creiem ser idèntics i hem canviat. De nens que érem, ens hem transformat en homes, i aquests homes físicament mai no es manté igual: envelleix cada dia.

Per tant, el moviment no és una aparença enganyosa, en realitat tot es mou i tot canvia.

La història també ens demostra que les coses no segueixen sent com són, en cap moment la societat està immòbil. En l'antiguitat, hem tingut la societat esclavista, després la va succeir la societat feudal, després la societat capitalista. L'estudi d'aquestes societats ens ensenya que contínuament, insensiblement, els elements que han permès el sorgiment d'una societat nova s'han desenvolupat en aquestes. Així és com la societat capitalista canvia cada dia i ja s'ha transformat en l'URSS. I com que cap societat queda immòbil, la societat socialista edificada en la Unió Soviètica també està destinada a desaparèixer. Es transforma ja de manera clara i per això els metafísics no entenen què passa allà, continuen jugant una societat completament transformada, amb sentiments d'homes que experimenten encara l'opressió capitalista.

[...].

7

Hem vist que Heràclit, el que es diu el pare de la dialèctica, ens va llegar una concepció dialèctica del món, és a dir, una idea del món en desenvolupament, moviment i canvi. Aquesta manera de pensar d'Heràclit es transforma en un mètode, mètode dialèctic que només molt més tard es va poder afirmar [...].

III. Per què ha estat la dialèctica tant temps dominada per la concepció metafísica?:

Hem vist que la concepció dialèctica havia sorgit massa aviat en la història però que els coneixements insuficients dels homes van permetre el desenvolupament de la concepció metafísica. Podem fer un paral·lelisme entre l'idealisme que va sorgir de la gran ignorància dels homes i la concepció metafísica que va sortir dels coneixements insuficients de la dialèctica.

[...]. Els homes han començat l'estudi de la naturalesa en un estat de complexa ignorància. Per estudiar els fenòmens que comproven, comencen per classificar-los, però de la manera de classificar resulta un hàbit de la ment. Fent categories i separant aquestes categories unes de les altres, el nostre esperit s'acostuma a fer aquestes separacions i trobem allà els primers caràcters del mètode metafísic. Per tant, la metafísica impera precisament gràcies a l'insuficient desenvolupament de la ciència. Encara fa cinquanta anys s'estudiaven les ciències separant-les unes d'altres. S'estudiava a part, la química, la física, la biologia, per exemple, i no es veia entre aquestes cap relació. Es continuava també aplicant aquest mètode a l'interior de les ciències: la física estudiava el so, la calor, el magnetisme, l'electricitat, etc. i es creia que aquests fenòmens diferents no tenien cap relació entre si. Se'ls estudiava en capítols separats.

Reconeixem perfectament en això el segon caràcter de la metafísica que pretén que se separin les coses de les seves relacions que entre les quals no hi hagi res en comú. De la mateixa manera que és més fàcil concebre les coses en estat de repòs que en el de moviment. [...].

I per què? Perquè no se sabia res. Per aprendre s'ha seguit el punt de vista més fàcil i les coses immòbils són més fàcils de captar i d'estudiar.

[...]. D'aquí prové la teoria que es diu el "fixisme" que és, per consegüent, una teoria metafísica i que prové de la ignorància dels homes.

Sabem que la mecànica ha fet un gran paper al materialisme del segle XVIII i que sovint aquest materialisme es diu "materialisme metafísic". Per què va passar així? Perquè la concepció materialista està vinculada al desenvolupament de totes les ciències i perquè, entre altres, la mecànica es va desenvolupar primer. En la vida corrent la mecànica és l'estudi de les màquines, en llenguatge científic, és l'estudi del moviment com a desplaçament. I si la mecànica va ser la ciència més desenvolupada en un principi, es deu al fet que el moviment mecànic és el moviment més simple. Estudiar el moviment d'una poma que es balanceja pel vent en un pomer és molt més fàcil que estudiar el canvi que es produeix en la poma que madura. [...]. Però aquest estudi és "parcial" i per tant, obre la porta a la metafísica.

Si bé observen amb claredat que tot és moviment, els grecs no poden aplicar aquesta observació perquè la seva saviesa és insuficient. Llavors observen les coses i els fenòmens, els classifiquen i es conformen amb estudiar el desplaçament, d'on la mecànica i la insuficiència dels coneixements en les ciències fan sorgir la concepció metafísica.

Sabem que el materialisme es basa sempre en les ciències i que al segle XVII la ciència estava dominada per l'esperit metafísic. Entre totes les ciències, la ciència més desenvolupada en aquella època era la mecànica.

Direm, doncs, que aquest materialisme metafísic i mecanicista era materialista, ja que responia a la qüestió fonamental de la filosofia dient que el factor primer era la matèria. No obstant això, era metafísic perquè considerava l'univers com a un conjunt de coses fixes i mecanicista perquè estudiava i veia totes les coses a través de la mecànica.

Arribarà un dia que, per la pila d'investigacions i experiències s'arribarà a comprovar que les ciències no estan immòbils, es veurà que en aquestes s'han produït transformacions. [...]. Al segle XIX s'advertia ja que les ciències estaven vinculades entre sí, cosa que provocava un abandonament de l'esperit metafísic de les ciències perquè es tenia un coneixement més profund de la naturalesa. [...].

que ha permès el materialisme que es transformi en dialèctic es va produir en el curs del segle XIX. La dialèctica és l'esperit de les ciències que, en desenvolupar-se, han abandonat la concepció metafísica. El materialisme ha pogut transformar-se perquè les ciències han canviat. A les ciències metafísiques els correspon el materialisme metafísic i a les ciències noves els correspon un materialisme nou, que és el materialisme dialèctic.

V. Com va néixer el materialisme dialèctic: Hegel i Marx:

Si preguntem com es va produir aquesta transformació del materialisme metafísic en materialisme dialèctic, generalment les respostes són aquestes:

1. Existia el materialisme metafísic, el del segle XVIII.
2. Les ciències han canviat.
3. Marx i Engels hi han intervingut, han tallat en dos el materialisme metafísic, abandonant la metafísica han conservat el materialisme fixant en aquest la dialèctica.

Si ens inclinem a presentar les coses així, és perquè la influència del mètode metafísic pretén que simplifiquem les coses per fer amb aquestes un esquema. Per contra, hem de tenir sempre present que els fets de la realitat mai no han de ser esquematitzats. Els fets són més complicats del que semblen i del que pensem. Després no hi ha hagut una transformació tan simple del materialisme metafísic al materialisme dialèctic.

La dialèctica va ser desenvolupada per un filòsof idealista, Hegel (1770-1831) que va saber comprendre el canvi operat en les ciències. Tornant a la vella idea d'Heràclit va comprovar ajudat pels progressos científics, que a l'univers tot és moviment i canvi, que res no està aïllat sinó que tot depèn de tot i així va millorar la dialèctica. Gràcies a Hegel avui parlem de moviment dialèctic del món. En primer lloc va prendre el moviment de pensament i naturalment li va dir dialèctic, perquè es tractava d'un progrés de l'esperit pel xoc de les idees, la discussió.

Però Hegel és idealista, és a dir, dóna més importància a l'esperit i, per consegüent, té una concepció particular del moviment i del canvi. Creu que són

els canvis de l'esperit els que produeixen els canvis de la matèria. Per Hegel, l'univers és la idea materialitzada i hi ha primer l'esperit que descobreix l'univers. Comprova que l'esperit i l'univers estan en perpetu canvi i conclou que els canvis de l'esperit determinen els canvis de la matèria.

[...]. Hegel és, per tant, dialèctic: però subordina la dialèctica a l'idealisme. És llavors quan Marx (1818-1883) i Engels, que era deixebles de Hegel, però materialistes, és a dir, donaven més importància a la matèria, estudien la seva dialèctica i conclouen que aquesta dóna afirmacions juntes però a la inversa. Engels dirà al respecte: Amb Hegel la dialèctica es manté cap per vall, s'havia de posar sobre els seus peus. Marx i Engels transfereixen a la realitat material la causa original d'aquest moviment del pensament definit per Hegel i li diuen naturalment dialèctic prenent el seu mateix terme.

Pensen que Hegel ho encerta quan diu que el pensament i l'univers estan en canvi constant, però que és mentida quan es diu que són els canvis en les idees que determinen els canvis en les coses. Per contra, les coses ens donen les idees i aquestes es modifiquen perquè les coses s'han modificat.

[...]. Per tant, evitem dir: "Marx i Engels tenien una part del materialisme sorgit del materialisme francès del segle XVIII: per l'altra dialèctica de Hegel, llavors només els faltava vincular un a l'altra".

Aquesta és una concepció simplista, esquemàtica, que oblida que els fenòmens són més complicats, és una concepció metafísica.

Marx i Engels prendran, sens dubte, la dialèctica de Hegel però la transformaran.

2. Les lleis de la dialèctica. Primera llei: El canvi dialèctic

1. Què s'entén per moviment dialèctic?:

La primera llei dialèctica comença per comprovar que "res queda on està, res roman com és" i que dir dialèctica és dir moviment, canvi. Per consegüent, quan es parla de col·locar-se en el punt de vista dialèctic, vol dir col·locar-se en el punt de vista del moviment, del canvi: quan vulguem estudiar les coses segons la dialèctica, les estudiarem en el seu moviment, en el seu canvi.

Heus aquí una poma. Tenim dos mitjans d'estudiar aquesta poma: per un part, des del punt de vista metafísic; per l'altra, des del punt de vista dialèctic.

En el primer cas, donarem una descripció d'aquesta fruita, la seva forma, el seu color. Donarem les seves propietats, parlarem del seu gust. Després, podrem comparar la poma amb una pera, veure les seves similituds, les seves diferències i, per últim, treure la conclusió: una poma és una poma i una pera és una pera. [...].

Si volem estudiar la poma col·locant-nos des del punt de vista dialèctic, ens col·locarem des del punt de vista del moviment, no del moviment de la poma quan roda i es desplaça, sinó el moviment de la seva evolució. Aleshores comprovarem que la poma madura no sempre ha sigut com és. Abans era una poma verda. Prèviament a la seva condició de flor era una poncella; i així ens remuntem a l'estat del pomer en l'època de la primavera. Per tant, la poma no ha sigut sempre una poma, té una història i per això no romandrà tal com és. Si cau, es podrirà, es descompondrà; alliberarà les seves llavors, que donaran, si tot segueix el seu curs, un relluc, després un arbre. Si la poma no sempre ha sigut com és, no romandrà tampoc en el mateix estat.

Heus aquí, el que s'anomena estudiar les coses des del punt de vista del moviment. És l'estudi des del punt de vista del passat i de l'avenir. Estudiant així, només es veu la poma com una transició entre el que era en el passat i el que serà en l'avenir.

[...]. Vegem ara l'exemple de la societat, que interessa particularment als marxistes.

Aplicant els nostres dos mètodes veurem que, des del punt de vista metafísic, se'ns dirà que sempre hi ha hagut rics i pobres. Es comprovarà que hi ha grans bancs, fàbriques enormes. Ens donaran una descripció detallada de la societat capitalista comparant-la amb les societats passades: feudal, esclavista, buscant similituds i les diferències i es dirà: La societat capitalista és com és.

Des del punt de vista dialèctic veurem que la societat capitalista no sempre ha sigut com és. Si comprovem que han existit altres societats en el passat, serà per deduir d'això que la societat capitalista, com totes les societats, no és

definitiva, sinó que tan sols és per a nosaltres, tot el contrari, una realitat provisional, un estat de transició entre el passat i l'esdevenidor. Vegem a través d'aquests exemples que considerar les coses des del punt de vista dialèctic és considerar-les en la seva mutabilitat, en el seu canvi; tenint una història en el passat i havent de tenir una història en l'avenir, tenint un començament i un final.

II. "Per a la dialèctica no hi ha res definitiu, absolut, sagrat...":

Aquesta filosofia dialèctica acaba amb totes les idees d'una veritat absoluta i definitiva i d'un estat absolut de la humanitat, congruent amb aquesta. Vers aquesta filosofia, no existeix res definitiu, absolut, consagrat; en tot posa en relleu el que té de caducitat i no deixa en peu més que el procés ininterromput de l'avenir i del transitori (F. Engels, L. Feuerbach).

[...]. "Per a la dialèctica no hi ha res definitiu." Això vol dir que, per a la dialèctica, cada cosa té un passat i tindrà un avenir; que, per consegüent, no es així d'una vegada per totes, i el que ella és avui no és definitiu (exemples de la poma, la Terra i la societat).

Per a la dialèctica no hi ha poder en el món ni més allà del món que pugui fixar les coses en un estat definitiu; per tant, "res és absolut". (Absolut vol dir que no està sotmès a cap condició, per això, que és universal, etern, perfecte).

"Res consagrat." [...]. Sagrat vol dir que certs casos que es consideren immutables, no so s'han de tocar ni discutir, sinó venerar. La societat capitalista és "sagrada", per exemple. ¡I bé! La dialèctica diu que res escapa al canvi, al moviment, a les transformacions de la història.

"Caducitat" procedeix de caduc, que vol dir: que cau. Una cosa caduca és una cosa que ha d'envellir i desaparèixer. La dialèctica ens demostra que el que és caduc ja no té raó de ser, que tot està destinat a desaparèixer. El que és jove, és fa vell; el que avui té vida, mor demà, i res existeix, per a la dialèctica, "més que el procés ininterromput de l'esdevenir i del transitori".

[...] col·locar-se des del punt de vista dialèctic, es considerar que res és etern, llevat del canvi. És considerar que cap cosa en particular pot ser eterna, tret de l'esdevenir.

Hem vist que la poma té una història. Agafem per exemple un llapis, que també té la seva història.

[...]. Vegem, entre aquestes dues històries, una diferència. Pel que fa a la poma, és la poma verda que es transforma en madura, si no es produeix res anormal, i és la flor que s'ha transformat en poma: Donada una fase, l'altra la succeeix necessàriament, inevitablement (si res deté l'evolució).

En la història del llapis, al contrari, l'arbre pot no transformar-se en una post, la taula pot no transformar-se en un llapis, i el llapis pot no ésser tallat. Així, donada una fase l'altra pot no seguir. Si la història del llapis recorre totes aquestes fases és gràcies a una intervenció estranya. En la història de la poma trobem fases que se succeeixen derivant de la primera a la segona fase, etc. Segueix "l'esdevenir" del qual parla Engels. En la del llapis les fases es juxtaposen, sense derivar una de l'altra. És que la poma segueix un procés natural.

III. El procés:

[...]. Per què la poma verda madura? Pel que conté a causa dels encadenaments interns que impulsen la poma a madurar: perquè com era poma abans d'estar madura, no podia deixar de madurar.

Quan s'examina la flor que serà la poma, després la poma verda madurarà, es comprova que aquests encadenaments interns que impulsen la poma en la seva evolució obren sota l'imperi de forces internes anomenades autodinamisme, cosa que vol dir, força que procedeix del ser mateix.

Quan el llapis encara era una post, va ser necessària la intervenció de l'home, perquè mai la post s'hauria transformat per sí mateixa en llapis. No hi ha hagut forces internes ni autodinamisme, ni procés. Per tant, qui diu dialèctica, diu també autodinamisme.

Vegem, per tant, que el moviment dialèctic conté en ell el procés, l'autodinamisme, que és l'essencial. Perquè no tot el moviment o canvi és dialèctic. Si agafem una puça, a la qual anem a estudiar des del punt de vista dialèctic, direm que no sempre ha sigut el que és i que no serà sempre el que

és; si l'aixafem, es produirà un canvi en ella, sense cap dubte, però aquest canvi, serà dialèctic? No. Sense nosaltres, no s'hauria aixafat. Aquest canvi no és dialèctic, sinó mecànic.

Hem de posar molta atenció, quan parlem del canvi dialèctic. Pensem que si la Terra continua existint, la societat capitalista serà reemplaçada per la societat socialista; després per la comunitat. Serà un canvi dialèctic. Però si la Terra salta, la societat capitalista desapareixerà no per un canvi autodinàmic, sinó per un canvi mecànic.

En un altre ordre de les idees, diem que hi ha una disciplina mecànica quan aquesta disciplina no és natural. Però és autodinàmica quan és lliurement consentida, és a dir, que procedeix del seu medi natural. Una disciplina mecànica és imposada des de fora. És una disciplina que procedeix de caps diferents dels que dominen i, comprenem que la disciplina no mecànica, la disciplina autodinàmica, no està a l'abast de totes les organitzacions.

Per consegüent, hem d'evitar servir-nos de la dialèctica d'una forma mecànica. Aquesta és una tendència que procedeix del nostre hàbitat metafísic de pensar. No hem de repetir com un lloro que les coses no sempre han sigut el que són. Quan un dialèctic diu això, ha d'investigar en els fets que han sigut abans les coses. Dir-ho no és el fi d'un raonament, sinó el començament d'estudis per observar minuciosament que han sigut abans les coses.

Marx, Engels i Lenin han fet estudis extensos i precisos sobre el que ha sigut la societat capitalista abans que ells. Han observat els detalls més petits per notar els canvis dialèctics. Per criticar i veure els canvis de la societat capitalista, per descriure el període imperialista, Lenin ha fet estudis molt precisos i consultant nombroses estadístiques.

Quan parlem d'autodinamisme, mai hem de prendre-ho com a frase literària; només hem d'emprar aquesta paraula sabent i per als que la comprenen totalment.

Després d'haver vist, estudiant una cosa, quins són els canvis autodinàmics i haver notat quins canvis s'han operat, s'ha d'estudiar, investigar per quina raó és autodinàmic.

Per això la dialèctica, les investigacions i les ciències estan estretament vinculades. La dialèctica no és un mitjà per explicar i conèixer les coses sense haver-les estudiat, sinó el mitjà d'estudiar bé i fer bones observacions investigant el començament i el final de les coses, d'on procedeixen i a on van.

3. Segona llei: La llei de l'acció recíproca:

1. L'encadenament dels processos

[...]. Hem investigat d'on prové la poma i, per les nostres investigacions, hem hagut de remuntar-nos fins a l'arbre. Però aquest problema d'investigació es planteja també per l'arbre. L'estudi de la poma ens condueix a l'estudi dels orígens i dels destins de l'arbre. D'on prové l'arbre? De la poma. Prové d'una poma que ha caigut, s'ha podrit en la terra per donar lloc a un nou arbre, i això ens duu a estudiar el terreny, les condicions en les quals les llavors de la poma han pogut donar un brot, les influències de l'aire, del Sol, etc. Així, partint de l'estudi de la poma hem examinat el terra, passant del procés de la poma al de l'arbre, procés que s'encadena a la vegada amb el terra. Tenim el que s'anomena «un encadenament de processos». Això ens permet enunciar i estudiar aquesta segona llei de la dialèctica: la llei de l'acció recíproca. Prendrem com exemple d'encadenament de processos, després de l'exemple de la poma, el de la Universitat Obrera de París.

Si estudiem aquesta escola des del punt de vista dialèctic investigarem d'on prové i tindrem, en primer lloc, una resposta: a l'any 1932 els camarades reunits han decidit fundar a París una Universitat Obrera per estudiar el marxisme.

Però, com ha tingut la idea de fer estudiar el marxisme aquest comitè? Evidentment perquè el marxisme existeix. Però llavors, d'on prové el marxisme?

Veiem que la investigació d'encadenaments de processos ens duu a estudis minuciosos i complerts. Buscant d'on prové el marxisme, veiem que aquesta doctrina és la mateixa consciència del proletariat: veiem (estigui un en contra o a favor del marxisme) que el proletariat existeix, i llavors plantejarem de nou aquesta qüestió: d'on prové el proletariat?

Sabem que prové d'un sistema econòmic, el capitalisme. Sabem que la divisió de la societat en classes, que la lluita de classes no ha nascut del marxisme, tal

com ho pretenen els nostres adversaris; sinó, al contrari, que el marxisme, en la part que tracta de coses socials, comprova l'existència d'aquesta lluita de classes i extreu la seva força del proletariat.

Així doncs, de procés en procés, arribem a l'examen de les condicions d'existència del capitalisme i tenim així un encadenament de processos que ens demostra que tot influeix sobre tot. És la llei de l'acció recíproca.

El dialèctic relaciona el fet particular, el detall amb el conjunt [...].

[...] el dialèctic veurà el món com un conjunt de processos, i si el punt de vista dialèctic és vertader per la naturalesa i per les ciències, també es vertader per la societat.

Engels senyala:

La gran idea cardinal que el món no pot concebre's com un conjunt d'objectes acabats, sinó com un conjunt de processos, en el què les coses que semblen estables tal com els seus reflexes mentals en els nostres caps, els conceptes, passen per una sèrie ininterrompuda de canvis, per un procés de gènesi i caducitat, a través dels quals tot i el seu aparent caràcter fortuït i a tots els retrocessos momentanis s'acaba imposant sempre una trajectòria progressiva.⁸

La societat capitalista no s'ha de considerar tampoc com un «complex de coses acabades», sinó, pel contrari, s'ha d'estudiar, com un complex de processos.

Els metafísics s'adonen que la societat capitalista no ha existit sempre i diuen que té una història, però creuen que, amb la seva aparició, la societat ha acabat d'evolucionar i romandrà d'ara en endavant «fixa». Consideren totes les coses com a acabades i no com el començament d'un mer procés. El relat de la creació del món per Déu és una explicació del món com a complex de coses acabades. Déu ha realitzat cada dia una tasca acabada, ha creat les plantes, els animals, l'home, una vegada per totes; d'aquí sorgeix la història del fixisme.

La dialèctica jutja d'una manera oposada. No considera les coses com «objectes fixes» sinó en «moviment». Per ella, res està acabat, és sempre el final d'un procés i l'inici d'un altre procés, sempre en vies de transformació, de

8

desenvolupament. Per això estem tan segurs de la transformació de la societat capitalista a la societat socialista, després la societat comunista i així successivament; hi haurà un continu desenvolupament.

Però aquí s'ha d'estar atent per no considerar la dialèctica com quelcom fatal, d'on es podria treure la conclusió que: «ja que esteu tan segurs del canvi que desitgeu, ¿per què lluiteu?» Perquè com diu Marx, «pel naixement de la societat socialista es necessitarà algú que ajudi a néixer», d'on prové la necessitat de revolució.

Les coses no són tan simples. No hem d'oblidar el paper dels homes que poden fer avançar o retardar aquesta transformació. [...].

El que comprovem actualment és l'existència, en totes les coses, d'encadenaments dels processos que es produeixen per la força interna d'aquestes mateixes (l'autodinamisme). És que, per la dialèctica —insistim en això—, res està acabat. S'ha de considerar que el moviment del desenvolupament de les coses com si mai tinguessin escena final. Quan acaba una obra de teatre del món, comença el primer acte d'una altra peça.

II. Els grans descobriments del segle XIX

Sabem que el que ha determinat l'abandonament de l'esperit metafísic i que ha obligat als savis, des de Marx i Engels, a considerar les coses en el seu moviment dialèctic, són els descobriments fets en el segle XIX. Sobretot tres grans descobriments senyalats per Engels en el seu llibre Ludwig Feuerbach, han fet progressar la dialèctica⁹.

1. El descobriment de la cèl·lula viva i del seu desenvolupament¹⁰

[...]. Permet comprendre que la vida és una successió de morts i naixements i que tot ésser viu és una associació de cèl·lules. [...].

2. La transformació de l'energia

Antigament la ciència creia que el so, la calor, la llum, per exemple, eren completament estranys uns dels altres. Es descobreix que tots aquests fenòmens poden transformar-se uns en altres, que hi ha un

9

10

encadenament de processos tant en la matèria inerta com en la naturalesa viva. [...].

3. El descobriment de l'evolució en l'home i en els animals

Darwin —diu Engels— demostra que tots els productes de la naturalesa són un llarg procés de desenvolupament de petits gèrmens unicel·lulars, originàriament: tot és el producte d'un llarg procés que té la seva base en la cèl·lula.

I Engels treu la conclusió que, gràcies a aquests tres grans descobriments, podem seguir l'encadenament entre els fenòmens de la naturalesa, no sols en l'interior dels diferents dominis, sinó també entre els diferents dominis.

Són les ciències, doncs, les que han permès l'enunciat d'aquesta segona llei de l'acció recíproca.

Entre els regnes vegetal, animal, mineral, no hi ha un tall, sinó només processos; tots s'encadena. I això també s'aplica a la societat. Les diferents societats que s'han succeït en la història dels homes han de considerar-se com una sèrie d'encadenaments de processos en els què un sorgeix necessàriament del què ho ha precedit.

Per tant, hem de recordar aquesta observació: la ciència, la naturalesa, la societat han de veure's com un encadenament de processos, i el motor que actua per crear aquest encadenament és l'autodinamisme.

III. El desenvolupament històric o en espiral

Si examinem una mica més d'aprop el procés que comencem a conèixer, veiem que la poma és el resultat d'un encadenament de processos. ¿D'on prové la poma? La poma prové de l'arbre. ¿D'on prové l'arbre? De la poma. Podem pensar, per tant, que estem en presència d'un cercle viciós en el qual girem per tornar sempre al mateix punt. [...].

Si considerem les coses així, no es tractaria d'un procés, sinó d'un cercle, i aquesta aparença ha donat, per altra banda, la idea del «retorn etern». És a dir, que tornaríem sempre al mateix punt, al punt de partida.

Però vegem exactament com es planteja el problema:

1. Tenim la poma.
2. Aquesta, en descompondre's, dona un arbre o més arbres.
3. Cada arbre no dona una poma, sinó moltes pomes.

No tornem al mateix punt de partida, tornem a la poma, però des d'un altre pla.

No tenim, consegüentment, un cercle, com les aparences tendrien a fer creure, sinó un procés de desenvolupament històric. La història demostra que el temps no passa sense deixar empremta. El temps passa però no tornen els mateixos desenvolupaments. El món, la naturalesa, la societat constitueixen un desenvolupament que és històric, un desenvolupament que, en llenguatge filosòfic, s'anomena «en espiral».

S'usa aquesta imatge per fixar les idees. És una comparació que il·lustra el fet que les coses evolucionen segons un procés circular, però no tornen al punt de partida, tornen una mica més al damunt, en un altre pla; i, així successivament, el que dona una espiral.

El món, la naturalesa, la societat, tenen un desenvolupament històric (en espiral), i el que mou aquest desenvolupament és —no ho oblidem— l'autodinamisme.

4. Tercera llei: la contradicció

Hem vist que la dialèctica considera les coses com en perpetu canvi, evolucionant contínuament i, en una paraula, experimentant un moviment dialèctic. (1^a llei).

Aquest moviment dialèctic és possible perquè tota cosa no és res més que el resultat, en el moment que la estudiem, de un encadenament de processos, és a dir, un encadenament de fases que sorgeixen unes de les altres. I portant encara més enllà el nostre estudi, hem vist que aquest encadenament de processos es desenvolupa necessàriament, inevitablement, en el temps, en un moviment progressiu, “tot i els retrocessos momentanis”.

Hem anomenat a aquest desenvolupament un “desenvolupament històric” o “en espiral”, i sabem que aquest desenvolupament s'engendra a si mateix, per autodinamisme.

Però, ara, quines són les lleis del autodinamisme? Quines són les lleis que permeten que les fases sorgeixen les unes de les altres? Això és el que s'anomena les "lleis del moviment dialèctic".

La dialèctica ens ensenya que les coses no són eternes: tenen un inici, una maduresa, una vellesa, que termina per un final, una mort.

Totes les coses passen per aquestes fases: naixement, maduresa, vellesa i final. Per què passa això? Per què les coses no són eternes?

Aquesta és una vella qüestió que sempre ha apassionat a la humanitat. Per què s'ha de morir? No s'entén aquestes necessitat, i els homes, al llarg de la Història, han somiat amb la vida eterna, en els medis per canviar aquest estat de fet [...].

[...] per què allò que neix està obligat a morir? Aquesta és una de les grans lleis de la dialèctica que hem de confrontar amb la metafísica per entendre-la bé.

1. La vida i la mort

[...] quan un metafísic examina el fenomen de la vida, ho fa sense vincular aquest fenomen amb un altre. Veu la vida en si mateixa, de manera unilateral, i en conclusió dirà: la vida és la vida; i la mort és la mort. Entre les dues, res en comú; no es pot estar viu i mort a la vegada, perquè són dues coses oposades, completament contraries l'una amb l'altra.

[...]. Si se les examina una mica més de prop, es veurà en primer lloc que no es pot oposar l'un a l'altra, que ni tan sols se les pot separar tan brutalment, ja que l'experiència, la realitat, ens demostren que la mort continua la vida, que la mort prové d'allò viu.

[...] els elements del cos mort es transformen per donar lloc a altres vides i servir d'adob per la terra, que serà més fèrtil, per exemple. En molts casos, la mort, ajudarà a la vida, la mort permetrà que la vida neixi; i en els cossos vius mateixos, la vida només és possible perquè contínuament les cèl·lules que moren són substituïdes per altres que neixen.¹¹

11

Per tant, la vida i la mort es transformen contínuament l'una en l'altra, i, en totes les coses, comprovem la constància d'aquesta gran llei: a tot arreu, les coses es transformen en el seu contrari.

II. Les coses es transformen en el seu contrari

Els metafísics oposen els contraris, però la realitat ens demostra que els contraris es transformen l'un en l'altre; que les coses no segueixen sent elles mateixes, sinó que es transformen en els seus contraris.

[...] tornem a l'exemple de la poma. Un veu una poma madura al terra i diu: "Aquí hi ha una poma madura". No obstant això, està al terra des de fa un cert temps i ja comença a descompondre's, de manera que la veritat es torna un error.

Les ciències també ens donen nombrosos exemple de lleis considerades durant molts anys com "veritats", i que en cert moment es van demostrar, a causa dels progressos científics, com "errors".

Veiem, doncs, que la veritat es transforma en error. Però, l'error es transforma en veritat?

A l'inici de la civilització, els homes, especialment a Egipte, imaginaven combats entre els déus per explicar la sortida i la posta del Sol; aquest és un error en la mesura que es diu que el déus impulsen o mouen el Sol. Però la ciència dona parcialment a aquest raonament, dient que hi ha forces (purament físiques, per altra banda) que fan moure el Sol. Veiem, doncs, que l'error no està totalment oposat a la veritat.

Si, per tant, les coses es transformen en el seu contrari, com és això possible? Com es transforma la vida en la mort?

Si no hi hagués res més que la vida, la vida al 100%, la mort no podria existir mai, i si la mort fos totalment ella mateixa, la mort al 100%, seria impossible que una es transformés en l'altra. Però ja hi ha mort en la vida i, per consegüent, vida en la mort.

[...] la vida és igualment una contradicció “existent en les coses i en els mateixos fenòmens”, una contradicció que constantment es planteja i es resol; i amb prou feines s’atura la contradicció, també s’atura la vida i es produeix la mort.¹²

Per consegüent, les coses no només es transformen les unes en les altres, sinó que a més una cosa no és tan sols ella mateixa, sinó una altra cosa que és el seu contrari, perquè cada cosa conté el seu contrari.

Cada cosa conté a la vegada ella mateixa i el seu contrari.

[...]. D’aquesta manera, a l’interior de cada cosa coexisteixen forces oposades, antagonismes.

Què passa entre aquestes forces? Lluiten. Per consegüent, una cosa no és només transformada per una força actuant en un sentit únic, sinó que tota cosa és realment transformada per dues forces de direccions oposades. Cap a l’afirmació i cap a la negació de les coses, cap a la vida i cap a la mort.

Què vol dir: afirmació i negació de les coses?

A la vida hi ha forces que mantenen la vida, que tendeixen cap a l’afirmació de la vida. A més, també hi ha en els organismes vius forces que tendeixen cap a la negació. En totes les coses hi ha forces que tendeixen cap a la afirmació i altres que tendeixen cap a la negació i, entre la afirmació i la negació, hi ha contradicció.

Així doncs, la dialèctica comprova el canvi, però, per què canvien les coses? Perquè les coses no estan d’acord amb si mateixes, perquè hi ha lluita entre les forces, entre els antagonismes internes, perquè hi ha contradicció. Vet aquí la tercera llei de la dialèctica: Les coses canvien perquè contenen en si mateixes la contradicció.

[...].

III. Afirmació, negació i negació de la negació

Aquí hem de fer una distinció entre allò que s’anomena contradicció verbal – que significa que quan a un li diuen “sí”, respon “no” –; i la contradicció que acabem

¹²

de veure i que s'anomena la contradicció dialèctica, és a dir, la contradicció en els fets, en les coses.

Quan parlem de la contradicció que existeix en el si de la societat capitalista, això no vol dir que uns diguin sí i els altres no pel que fa a certes teories; significa que hi ha una contradicció en els fets, que hi ha forces reals que combaten: primer una força que tendeix a afirmar-se, la classe burgesa que tendeix a mantenir-se, després una segona classe social que tendeix a la negació de la classe burgesa, el proletariat. Per tant, la contradicció està en els fets, perquè la burgesia no pot existir sense crear el seu contrari, el proletariat. Com diu Marx: enfront tot, la burgesia produeix els seus propis enterraments.¹³

Per impedir-ho, seria necessari que la burgesia renunciés a ser ella mateixa, el que seria absurd. Per consegüent, afirmant-se crea la seva pròpia negació.

Prenem el exemple d'un ou que una gallina pon i incuba: comprovem que en l'ou es troba el germen que, a una certa temperatura i en unes condicions determinades, es desenvolupa. Al desenvolupar-se, aquest germen es convertirà en un pollet: així, aquest germen ja és la negació de l'ou. Aleshores veiem que en l'ou hi ha dues forces: la que tendeix a que continuï sent un ou i la que tendeix a que es converteixi en pollet. L'ou està, doncs, en desacord amb si mateix i totes les coses estan en desacord amb si mateixes.

[...]. Una cosa comença per ser una afirmació que sorgeix de la negació. El pollet és una afirmació sorgida de la negació de l'ou. Aquesta és una fase del procés. Però la gallina serà, al seu torn la transformació del pollet i, en el si d'aquesta transformació, hi haurà una contradicció entre les forces que lluiten per a què el pollet es converteixi en gallina i les forces que lluiten per a què el pollet continuï sent un pollet. Per tant, la gallina serà la negació del pollet, que al mateix temps provenia de la negació de l'ou.

La gallina serà, doncs, la negació de la negació. I aquest és el transcurs general de les fases de la dialèctica.

1. Afirmació: també es diu Tesis.

13

2. Negació, o Antítesis.

3. Negació de la negació, o Síntesis.

Aquestes tres paraules resumeixen el desenvolupament dialèctic. Es fan servir per representar el encadenament de les fases, per indicar que cada fase és la destrucció de la fase precedent.

La destrucció és una negació. El pollet és la negació de l'ou, ja que al néixer destrueix l'ou. De la mateixa manera, la espiga del blat és la negació del gra de blat. El gra sembrat en la terra germinarà; aquesta germinació és la negació del gra de blat, que es transformarà en la planta, i aquesta planta, al seu torn, florirà i es convertirà una espiga; aquesta serà la negació de la planta o la negació de la negació.

Per consegüent, veiem que la negació de la que parla la dialèctica és una manera resumida de parlar de la destrucció. Hi ha negació del que desapareix, del que es destrueix.

1. El feudalisme ha estat la negació de la època esclavista.
2. El capitalisme és la negació del feudalisme.
3. El socialisme serà la negació del capitalisme.

De la mateixa manera que per la contradicció, en que hem establert una distinció entre contradicció verbal i contradicció lògica, hem de comprendre bé el que és la negació verbal, que diu "no", i la negació dialèctica, que vol dir "destrucció".

Però si la negació vol dir destrucció, no es tracta de qualsevol destrucció, sinó d'una destrucció dialèctica. La seva destrucció no és el resultat de fases autodinàmiques; és el resultat d'un canvi purament mecànic.

La destrucció és una negació només si és un producte de l'afirmació, si prové d'ella. Així, com l'ou incubat era l'afirmació d'allò que és l'ou, engendra la seva negació: es converteix en pollet, i aquest simbolitza la destrucció, o negació de l'ou, al obrir-se pas i destruir la closca.

De: Secretaria Nacional de Lluita Ideològica

Per a: militància d'universitat

I Formació del PNF Universitat 2019-2020

En el pollet veiem dues forces adverses: "pollet" i "gallina"; en el curs d'aquest desenvolupament del procés, la gallina pondrà ous. D'aquests ous arrencarà un nou encadenament de processos.



Veurem com un altre exemple el de la filosofia materialista.

Al principi, trobem un materialisme primitiu, espontani, que per ser ignorant crea la seva pròpia negació: l'idealisme. Però l'idealisme que nega l'antic materialisme serà negat pel materialisme modern o dialèctic, perquè la filosofia es desenvolupa i provoca, amb les ciències, la destrucció de l'idealisme. Per tant, aquí també tenim afirmació, negació i negació de la negació.

Comprovem també aquest cicle en la evolució de la societat.

Tenim a l'inici de la història la existència d'una societat de comunisme primitiu, una societat sense classes, basada en la propietat comuna de la terra. Però aquesta forma de societat es converteix en una trava pel desenvolupament de la producció i, per aquest mateix motiu, crea la seva pròpia negació: la societat de classes, basada en la propietat privada i en la explotació de l'home per l'home. Però també aquesta societat porta en si la seva pròpia negació, perquè un desenvolupament superior dels medis de producció comporta la necessitat de negar la divisió de la societat en classes, de negar la propietat privada, i així tornem al punt de partida: la necessitat de la societat comunista, però en un altre pla; al principi, teníem una falta de productes; ara tenim una capacitat de producció molt elevada.

Al respecte d'això, destaquem que en tots els exemples que hem donat, tornem al punt de partida, però en un altre pla (desenvolupament en espiral), un pla més elevat.

Veiem, doncs, que la contradicció és una gran llei de la dialèctica. Que la evolució és una lluita de forces antagòniques. Que no només les coses es transformen unes en altres, sinó que també tota cosa es transforma en el seu contrari. Que les coses no estan d'acord amb si mateixes perquè en elles hi ha una lluita entre forces oposades, perquè en elles hi ha una contradicció interna.

Observació. Hem de prestar atenció a això: l'afirmació, la negació, la negació de la negació, són només expressions resumides dels moments de la evolució de

la dialèctica, i no es tracta d'anar buscant per tot arreu aquestes tres fases. Perquè no sempre les trobarem totes, sinó que de vegades només trobarem la primera o la segona, perquè encara no s'haurà acabat la evolució. Per tant, no hem de voler veure mecànicament en totes les coses aquests canvis de la mateixa manera. Recordem sobretot que la contradicció és la gran llei de la dialèctica. Això és l'essencial.

IV. Puntualitzem

[...]. La dialèctica és la única que ens permet comprendre el desenvolupament, la evolució de les coses; tan sols ella ens permet comprendre la destrucció de les coes velles i el naixement de les noves. Només la dialèctica ens fa comprendre tots els desenvolupament en les seves transformacions, coneixent-los com formats tots per contraris. Perquè per la concepció dialèctica, el desenvolupament natural de les coses, la evolució, és una lluita continua de forces i de principis oposats.

Per tant, si per la dialèctica la primera llei és la comprovació del moviment i del canvi: "Res continua sent el que és, res continua estant un està" (Engels), ara sabem que la explicació d'aquesta llei rau en que les coses canvien no només transformant-se les unes en les altres sinó transformant-se en els seus contraris. La contradicció és, doncs, una gran llei dialèctica.

Hem estudiat el que és des del punt de vista dialèctic de la contradicció, però encara hem d'insistir per aportar algunes precisions i també per senyalar alguns errors que no han de cometre's.

És molt cert que en primer lloc hem de familiaritzar-nos amb aquesta afirmació, que està d'acord amb la realitat: la transformació de les coses en els seus contraris. No hi ha cap dubte que xoquei contra l'enteniment i ens sorprengui, perquè estem habituats a pensar amb el vell mètode metafísic. Però ja hem vist per què és així: hem vist de manera detallada, mitjançant d'exemples, que això és en realitat i per què les coses es transformen en els seus contraris.

Per això es pot dir i afirmar que si les coses es transformen, canvien, evolucionen, és perquè estan en contradicció amb si mateixes, perquè porten en si el seu contrari, perquè contenen en si la unitat dels contraris.

Cada cosa és una unitat de contraris.

[...] per la dialèctica tota cosa és, al mateix temps, ella mateixa i el seu contrari, tota cosa és una unitat de contraris [...].

Si prenem l'exemple de la ignorància i de la ciència, és a dir, del saber, establim que des del punt de vista metafísic aquestes són dues coses totalment oposades i contraries l'una amb l'altra. El que és ignorant no és un savi i el que és un savi no és un ignorant.

No obstant, observant els fets, veiem que no donen lloc a una posició tan rígida. Sabem que al principi va regnar la ignorància, després va arribar la ciència; i aquí verifiquem que una cosa es transforma en el seu contrari: la ignorància es transforma en ciència.

No hi ha ignorància sense ciència, no hi ha ignorància al 100%. Per ignorant que sigui, un individu sap reconèixer almenys els objectes, el seu aliment; mai hi ha ignorància absoluta; sempre hi ha una part de ciència en la ignorància. La ciència ja està com un germen en la ignorància; per tant, és correcte afirmar que el contrari d'una cosa ja està en la cosa mateixa.

[...]. Allò que existeix en la realitat és una ignorància i una ciència relatives, una barreja de ciència i d'ignorància.

Per tant, el que comprovem en aquest exemple no és la transformació de les coses en els seus contraris, sinó la existència en la mateixa cosa dels contraris, o la unitat dels contraris.

[...]. Per això Engels dirà:

Si en la investigació un adopta constantment aquest punt de vista deixa d'una vegada per totes de demanar solucions definitives i veritats eternes; sempre té consciència del caràcter necessàriament limitat de tot coneixement adquirit, de la seva dependència respecte a les condicions en les que ha estat admès; tampoc es deixa impressionar per les antinòmies, irreductible per la vella metafísica sempre en ús, d'allò veritable i d'allò fals, del bé i del mal, d'allò idèntic i d'allò diferent, d'allò fatal i d'allò fortuït; sap que aquestes antinòmies només

tenen un valor relatiu, que allò que avui es reconeix com veritable té ocult un costat fals, que apareixerà després, de la mateixa manera que allò reconegut actualment com fals té el seu costat veritable, gràcies al que ha pogut ser considerat precedentment com a veritable¹⁴.

Aquest text d'Engels ens mostra bé com s'ha de comprendre la dialèctica i el veritable sentit de la unitat dels contraris.

VI. Errors que s'han d'evitar

[...]. Abans de res, no hem de comprendre-la de manera mecànica. No s'ha de pensar que en tot coneixement hi ha la veritat més l'error, o allò veritable més allò fals.

Si aquesta llei s'apliqués així, es donaria la raó a aquells que diuen que en totes les opinions hi ha una part falsa i que "traiem allò que és fals, quedarà allò que és veritable, allò que és bo". Es diu en certs cercles pretesament marxistes, on es pensa que el marxisme té raó de mostrar que en capitalisme hi ha fàbriques, "trusts", bancs, que controlen la vida econòmica, que té raó de dir que aquesta vida econòmica no funciona bé; però el que és fals en el marxisme – s'agrega – és la lluita de classes: deixem de banda la teoria de la lluita de classes, i tindrem una bona doctrina. També es diu que el marxisme aplicat a l'estudi de la societat és correcte, és veritable, "però, per què es barreja allà la dialèctica? Aquell és el costat fals, traïem la dialèctica i conservem com a veritable la resta del marxisme!".

Aquestes són interpretacions mecàniques de la unitat dels contraris.

Vet aquí un exemple més. Després d'haver llegit aquesta teoria dels contraris, Proudhon pensava que en cada cosa hi ha un costat bo i un costat dolent. Així, doncs, comprovant que en la societat hi ha burgesia i proletariat, deia: traïem allò que és dolent, el proletariat! I d'aquesta manera va establir el seu sistema de crèdits que havien de crear la propietat parcel·laria, és a dir, permetre als

¹⁴ Engels, L. Feuerbach

proletaris convertir-se en propietaris; d'aquesta manera només hi hauria burgesos i la societat seria bona.



No obstant, sabem que no hi ha proletariat sense burgesia i que la burgesia existeix per la experiència del proletariat, es tracta de dos contraris que són inseparables. Aquesta unitat dels contraris és interna, veritable: és una unió inseparable. Per suprimir els contraris no és suficient, doncs, separar l'un de l'altre. En una societat basada en la explotació de l'home per l'home, existeixen obligatòriament dues classes antagòniques: amos i esclaus en la antiguitat, senyors i serfs en la Edat Mitjana, burgesia i proletariat ara.

Per suprimir la societat capitalista, per fer la societat sense classes, s'ha de suprimir la burgesia i el proletariat – amb la finalitat de permetre als homes alliberats crear una societat més evolucionada material i intel·lectualment per dirigir-se cap al comunisme en la seva forma superior i no per crear, com pretenen els nostres adversaris, un comunisme “igualitari en la misèria”.

[...]. El que importa és aquest principi: la dialèctica i les seves lleis ens obliguen a estudiar les coses per descobrir en elles la evolució i les forces, els contraris que determinen aquesta evolució. Hem d'estudiar, doncs, la unitat dels contraris que contenen les coses, i aquesta unitat dels contraris equival a dir que una afirmació no és mai una afirmació absoluta, ja que conté en si mateixa una part de negació. La negació és el “dissolvent”; si no existís, les coses no canviarien. Com, de fet, les coses es transformen, es necessari que continguin un principi dissolvent. Podem afirmar per anticipat que existeix, ja que veiem com les coses evolucionen, però no podem descobrir aquest principi sense un estudi minuciós de la cosa mateixa, perquè aquest principi no té el mateix aspecte en totes les coses.

VII. Conseqüències pràctiques de la dialèctica

Pràcticament, doncs, la dialèctica ens obliga a considerar sempre no un costat de les coses, sinó els seus dos costats: no considerar mai la veritat sense l'error, la ciència sense la ignorància. El gran error de la metafísica, consisteix justament en no considerar res més que un costat de les coses, en jutjar de manera unilateral i, si cometem molts errors, es sempre en la mesura que no veiem res més que un costat de les coses, és perquè sovint tenim raonaments unilaterals.

Si la filosofia idealista afirma que el món només existeix en les idees dels homes, hem de reconèixer que, en efecte, hi ha coses que només existeixen en el nostre pensament. Això és cert. Però l'idealisme és unilateral, només veu aquest aspecte. No veu més que l'home que inventa coses que no estan en la realitat, i treu la conclusió que res existeix fora de les nostres idees. L'idealisme té raó de subratllar aquesta facultat de l'home, però al no aplicar el criteri de la pràctica, no veu res més que això.

El materialisme metafísic també s'enganya perquè tan sols veu un costat dels problemes. Veu a l'univers com una mecànica. Existeix la mecànica? Sí! Exerceix un gran paper? Sí! Per tant, el materialisme té raó al dir això; però és un error només veure el moviment mecànic.

Ens inclinem naturalment a no veure res més que un sol costat de les coses i de la gent. Si jutgem a un company, gairebé sempre veiem només el costat bo o el costat dolent. S'han de veure els dos, sense això no seria possible tenir comissions en les organitzacions. En la pràctica política, el mètode del judici unilateral ens porta al sectarisme. Si trobem un adversari que pertany a una organització reaccionària, el jutgem segons qui són els seus caps. Tot i això, pot ser es tracti simplement d'un treballador desagradable, descontent, i no hem de jutjar-lo com a un gran patró feixista. De la mateixa manera es pot aplicar aquest raonament als patrons, i comprendre que si ens semblen dolents, sovint és perquè ells mateixos estan dominats per la estructura de la societat, i que, en unes altres condicions socials, potser serien diferents.

Si pensem en la unitat dels contraris, considerem les coses en els seus múltiples aspectes. Veurem, doncs, que aquest reaccionari ho és per un costat, però que per l'altre és un treballador i que en ell hi ha una contradicció. S'investigarà i es descobrirà per què s'ha adherit a aquesta organització, i al mateix temps s'investigarà per què no s'hauria hagut d'adherir a ella. I llavors així jutjarem i discutirem de manera menys sectària.

Hem de considerar, conforme la dialèctica, considerar les coses de tots els angles des d'on es puguin distingir.

Per resumir, i com a conclusió teòrica, direm: Les coses canvien perquè amaguen una contradicció interna (elles mateixes i els seus contraris). Els contraris estan en conflicte, i els canvis sorgeixen d'aquest conflicte; per tant, el canvi és la solució del conflicte.

El capitalisme conté aquesta contradicció interna, el conflicte entre el proletariat i la burgesia; el canvi s'explica per aquest conflicte i la transformació de la societat capitalista en societat socialista és la supressió del conflicte.

Hi ha canvi, moviment, allà on hi ha contradicció. La contradicció és la negació de l'afirmació, i quan s'obté la tercera fase, la negació de la negació, apareix la solució, perquè en aquest moment la raó de la contradicció queda eliminada, superada.

Per consegüent, es pot dir que si les ciències: química, física, biologia, etc.; estudien les lleis del canvi que els hi són particulars, la dialèctica estudia les lleis del canvi que són més generals. Engels diu: La dialèctica no és sinó la ciència de les lleis generals del moviment i del desenvolupament de la naturalesa, de la societat humana i del pensament.

5. Quarta llei: Transformació de la quantitat en qualitat o llei del progrés per salts

[...].

1. Reformes o revolució?

[...]. Es discuteix per saber si s'aconseguirà transformar la societat capitalista en una societat socialista, mitjançant reformes successives o per una transformació brusca, la revolució.

[...]. Tota transformació és el resultat d'una lluita de forces oposades. Si una cosa evoluciona és perquè conté en si mateixa el seu contrari, ja que cada cosa és una unitat de contraris. Es comprova la disputa dels contraris i la transformació de la cosa en el seu contrari. Com es fa aquesta transformació? Tal és el nou problema que es planteja. Pot creure's que aquesta transformació s'efectua poc a poc, mitjançant una sèrie de petites transformacions, que la poma verda es transforma en una poma madura mitjançant una sèrie de petits canvis progressius. Molta gent creu que la societat es transforma poc a poc i que el

resultat d'una sèrie de petites transformacions serà la transformació de la societat capitalista en societat socialista. Aquestes petites transformacions són reformes i constituïran un total, una suma de petits canvis graduals que ens donarà una societat nova. Aquesta és la teoria que es diu reformisme. Es diu reformistes als que són partidaris d'aquestes teories, no perquè reclamin reformes, sinó perquè creuen que les reformes són suficients, que acumulant-se, han de transformar la societat insensiblement. Examinem si és veritat:

1. L'argumentació política.

Si observem els fets, [...] veurem que on s'ha assajat aquest sistema, no ha triomfat. La transformació de la societat capitalista –la seva destrucció– ha triomfat en un sol país: la URSS¹⁵, i comprovem que això no ha sigut com a conseqüència d'una sèrie de reformes, sinó per una revolució.

2. La argumentació filosòfica

És cert, d'una manera general, que les coses es transformen per petits canvis, per reformes? Vegem sempre els fets. Si examinem els canvis, veurem que no es produeixen indefinidament, que no són continus. Arriba un moment en què, en lloc de petits canvis, el canvi té lloc mitjançant un salt bruscat.

Prenem l'exemple de la Terra. Comprovarem que periòdicament ha tingut canvis bruscos, catàstrofes. Es coneix, en el període que s'anomena la prehistòria, l'època dels caçadors de rens. Aquestes tenien una cultura primitiva, feien vestits amb la pell dels rens que caçaven i s'alimentaven amb la seva carn.

Poc a poc es produïen canvis a la Terra, i un dia es va originar el que la Bíblia anomenava el diluvi i la ciència el període de les pluges torrencials. La civilització dels caçadors de rens va quedar destruïda. Els supervivents van habitar les cavernes i van transformar completament el seu mode de vida.

Veiem, doncs, que la Terra i la civilització van experimentar un canvi bruscat, conseqüència de la catàstrofe geològica.

També en la història de les societats comprovem canvis bruscos, revolucions. Encara els que coneixen la dialèctica saben en els nostres dies que en la història

¹⁵ Quan Politzer dictava aquests cursos, l'únic país socialista era la URSS.

s'han produït canvis violents. Però fins al segle XVII es creia que «la naturalesa no fa salts». No es volien veure els canvis bruscos en la continuïtat dels canvis, però la ciència va intervenir i va demostrar en els fets que els canvis es produeixen bruscament.

Avui, els que no neguen aquests canvis bruscos pretenen que són accidents, és a dir, una cosa que succeeix i que hagués pogut no succeir. S'expliquen així les revolucions en la història de les societats: «són accidents».

Per exemple, s'explica, des del punt de vista de la història del nostre país, que la caiguda de Lluís XVI i la Revolució Francesa van succeir perquè Lluís XVI era un home dèbil i tou. Si hagués sigut un home enèrgic no hauríem tingut la Revolució. Es llegeix també que si a Varennes no hagués prolongat el seu dinar, no l'haurien detingut i el curs de la història hagués canviat. Per tant, es diu que la Revolució Francesa és un accident. La dialèctica, pel contrari, reconeix que les revolucions són necessitats. Hi ha molts canvis continus, però al acumular-se es produeixen canvis bruscos.

3. La argumentació científica

Prenem per exemple l'aigua: Partint de 0^o i deixant pujar la temperatura de 1^o, 2^o i 3^o fins a 98^o, el canvi és continu, però pot seguir així indefinidament? Arribem fins als 99^o, però als 100^o tenim un canvi brusc: l'aigua es transforma en vapor. Si de 99^o descendim fins a 1^o tindrem de nou un canvi continu, però no podríem descendir així indefinidament, perquè a 0^o l'aigua es transforma en gel.

De 1^o a 99^o l'aigua continua sempre sent aigua, només canvia la seva temperatura. És el que s'anomena un canvi quantitatiu que respon a la pregunta: «Quant?», és a dir, «quanta calor a l'aigua?» Quan l'aigua es transforma en gel o en vapor tenim un canvi qualitatiu, un canvi de qualitat. Ja no és aigua, s'ha transformat en gel o en vapor.

Quan la cosa no canvia de naturalesa tenim un canvi quantitatiu (en l'exemple de l'aigua tenim un canvi de grau, però no de naturalesa). Quan canvia, quan la cosa es transforma en una altra cosa, és un canvi qualitatiu. Veiem, doncs, que l'evolució de les coses no pot ser indefinidament quantitativa, perquè les coses que es transformen experimenten, en última instància, un canvi qualitatiu. La

quantitat es transforma en qualitat. Aquesta és una llei general; però, com sempre, no cal atènyer-se únicament a aquesta fórmula abstracta. En el llibre d'Engels, *Anti-Dühring*, en el capítol «Dialèctica, quantitat i qualitat» es trobarà un gran nombre d'exemples que faran comprendre que en tot, com en les ciències de la naturalesa, es verifica l'exactitud de la llei

*Descoberta per Hegel a la seva Lògica, segons la qual al arribar a cert punt, els canvis purament quantitius canvien a diferències qualitatives*¹⁶.

Heus aquí un nou exemple, citat per H. Wallon en el bloc VIII de l'Enciclopèdia Francesa (on es remet a Engels), l'energia nerviosa que s'acumula en un nen provoca el riure; però, si continua augmentant, el riure es transforma en crisi de llàgrimes; així, quan els nens s'exciten i riuen massa fort acaben plorant. Donarem un últim exemple bastant conegut: el del ciutadà que presenta la seva candidatura a un mandat qualsevol. Si necessita 4.500 vots per obtenir la majoria absoluta, el candidat no és escollit amb 4.499 vots, continua sent un candidat. Amb un vot més aquest canvi quantitatiu determina un canvi qualitatiu, donat que el que era candidat es transforma en elegit.

Aquesta llei ens dona la solució del problema: reforma o revolució.

Els reformistes ens diuen: «voleu coses impossibles que només succeeixen per accident; sou utopistes». Però, per aquesta llei, podem veure clarament qui són els que somien coses impossibles! L'estudi dels fenòmens de la naturalesa i de la ciència ens demostra que els canvis no són indefinidament continus, sinó que, en cert moment, el canvi es torna bruscat.

Lavors pot preguntar-se: quin paper exercim en aquestes transformacions brusques?

Anem a respondre a aquesta qüestió i a desenvolupar aquest problema mitjançant l'aplicació de la dialèctica en la història. Hem arribat a una part molt famosa del materialisme dialèctic:

II. El materialisme històric:

¹⁶ F. Engels: *Anti-Dühring*. EPU., Uruguay, 1960, p. 152

Què és el materialisme històric? Ara que coneixem què és la dialèctica respondrem que és, simplement, l'aplicació d'aquest mètode a la història de les societats humanes.

Per comprendre-ho bé hem d'indicar amb precisió què és la història. Qui diu història diu canvi, i canvi en la societat. La societat té una història i aquesta canvia contínuament. Veurem produir-se en ella grans esdeveniments. Llavors es planteja aquest problema: posat que en el transcurs de la història les societats canvien, què és el que explica aquests canvis?

1. Com explicar la història?

Es pregunta, per exemple: «Per quina raó es necessari que es produeixin noves guerres? Els homes haurien de viure en pau!» Anem a donar respostes materialistes a aquestes qüestions. La guerra, explicada per un cardenal, és un càstig de Déu. És la resposta idealista, perquè explica els esdeveniments per Déu. És explicar la història per l'esperit. L'esperit és aquí el que crea i fa la història. Parlar de la Providència és també una resposta idealista. Hitler, a Mein Kampf, ens diu que la història és l'obra de la Providència i li agraeix haver col·locat el lloc del seu naixement en la frontera austríaca.

Fer a Déu responsable de la història és una teoria còmoda: els homes no poden res, i per tant, res poden fer contra la guerra, s'ha de deixar fer. Des del punt de vista científic, podem sostenir tal teoria? Podem trobar en els fets la seva justificació? No. La primera afirmació materialista, en aquesta discussió, és que la història no és l'obra de Déu, sinó l'obra dels homes. Llavors els homes poden actuar sobre la història i poden impedir la guerra.

2. La història és l'obra dels homes

Els homes fan la seva història, qualsevol que siguin els rumbos d'aquesta, al perseguir cadascú els seus fins propis amb la consciència i la voluntat del que fan; i la resultant d'aquestes nombroses voluntats, projectades en diverses direccions, i de la seva múltiple influència sobre el món exterior, és precisament la història. Importa, doncs, també el que vulguin els molts individus. La voluntat està moguda per la passió o per la reflexió. Però els ressorts que, a la vegada mouen directament a aquests són mol diversos.

... Per una altra part, s'ha de preguntar quines forces propulsores actuen, a la vegada, darrere d'aquells mòbils, quines causes històriques són les que en els caps dels homes es transformen en aquests mòbils¹⁷

Aquest text d'Engels ens diu que són els homes els que actuen segons les seves voluntats, però que aquestes no prenen sempre la mateixa direcció! Què és el que determina, què és el que produeix llavors les accions dels homes? Per què les seves voluntats no prenen la mateixa direcció?

Alguns idealistes consentiran en dir que són les accions dels homes les que fan la història i que aquesta acció resulta la seva voluntat: és la voluntat la que determina l'acció i són els nostres pensaments i els nostres sentiments els que determinen la nostra voluntat. Tindríem, doncs, el procés següent: Idea-voluntat-acció i, per explicar l'acció, seguirem el sentit invers, en busca de la idea, causa determinant.

Indiquem de seguida que l'acció dels grans homes i de les doctrines no poden negar-se, però necessita ser explicada. No és el procés acció-voluntat-idea el que ho explica. Així, alguns pretenen que en el segle XVIII Diderot i els enciclopedistes, divulgant en el públic la teoria dels Drets de l'Home, per les seves idees, van seduir i van guanyar la voluntat dels homes que, en conseqüència, van fer la revolució; de la mateixa manera s'han difós a la URSS les idees de Lenin, i la gent ha actuat conforme a aquestes idees. I es treu la conclusió de que si no hagués hagut idees revolucionaries no hagués hagut revolució.

[...]. Aquesta pregunta no se l'havia fet mai l'antic materialisme. Per això la seva interpretació de la història, quan la té és essencialment pragmàtica; ho jutja tot d'acord als mòbils dels actes; classifica als homes que actuen en la història en bons i en dolents, i després comprova que, per regla general, els bons són els enganyats i els dolents els vencedors. D'on es segueix, pel vell materialisme, que l'estudi de la història no llança ensenyances molt edificants, i per a nosaltres que en el camp històric aquest vell materialisme es fa traïció a ell mateix, posat

¹⁷ F. ENGELS: L. Feuerbach, Obras Escogidas, Moscú, 1952, T. II, p. 365.

que accepta com a últimes causes els mòbils ideals que allí actuen, en lloc d'indagar darrere d'ells, quins són els mòbils d'aquells mòbils.



La inconseqüència no rau precisament en admetre mòbils ideals, sinó en no remuntar-se, partint d'ells, fins a les seues causes determinants¹⁸.

Per conseqüent, ja sigui francament idealista o dissimulada rere un materialisme inconseqüent, aquesta teoria idealista que acabem de veure i que sembla explicar la història no explica res. Perquè, qui provoca l'acció? La voluntat, les idees –es diu–. Però per què els filòsofs del segle XVIII han tingut precisament aquestes idees? Si hagueren tractat d'explicar el marxisme no els haurien escoltat, perquè en aquella època la gent no hagués comprès. No conta només el fet de que s'aboquin idees, també és necessari que siguin compreses; en conseqüència, hi ha èpoques determinades per a acceptar les idees i també per a forjar-les. Sempre hem dit que les idees tenen una gran importància, però hem de veure d'on procedeixen. Per tant hem d'investigar quines són les causes que ens donen aquestes idees, quines són, en última instància, les forces motrius de la història.

CINQUENA PART: EL MATERIALISME DIALÈCTIC I LES IDEOLOGIES

1. Aplicació del mètode dialèctic a les ideologies

1. Quina és la importància de les ideologies per al marxisme?

Freqüentment se sent dir que el marxisme és una filosofia materialista que nega el paper de les idees en la història, que nega el paper del factor ideològic i que solament vol considerar les influències econòmiques. Això és fals. El marxisme no nega l'important paper que l'esperit, l'art, les idees, tenen en la vida. Al contrari, atribueix una importància particular a aquestes formes ideològiques, i acabarem aquest estudi dels principis elementals del marxisme examinant com s'aplica a les ideologies el mètode del materialisme dialèctic; veurem quin és el paper de les ideologies en la història, l'acció del factor ideològic i què és la forma ideològica.

¹⁸ F. ENGELS: Op. cit., p.365

Aquesta part del marxisme que estudiarem és el punt més mal conegut d'aquesta filosofia. La raó és que, durant molt de temps, s'ha tractat i difós, sobretot, la part del marxisme que estudia l'economia política. Procedint així, se separava arbitràriament aquesta matèria no solament del gran «tot» que forma el marxisme, sinó que se la separava de les seves bases; perquè el que ha permès fer de l'economia política una vertadera ciència és el materialisme històric, que és com hem vist, una aplicació del materialisme dialèctic. Es pot assenyalar de passada que aquesta manera de procedir prové, sens dubte, de l'esperit metafísic que coneixem i del que tant ens costa desfer-nos-en. Cometem errors repetim-ho- en la mesura en què separem les coses, en què les estudiem d'una manera unilateral. Les males interpretacions del marxisme provenen del fet que no s'ha insistit suficientment sobre el paper de les ideologies en la història i en la vida. Se les ha separat del marxisme i, en fer-ho, s'ha separat el marxisme del materialisme dialèctic, és a dir, de si mateix! [...].

II. Què és la ideologia? (factor, formes ideològiques)

[...]. La ideologia és un conjunt d'idees que formen un tot, una teoria, un sistema o fins i tot a voltes simplement un estat d'esperit. El marxisme és una ideologia que forma un tot i que permet trobar resposta per a totes les qüestions.

[...]. Però una ideologia no és solament un conjunt d'idees pures que se suposarien separades de tot sentiment (aquesta és una concepció metafísica); una ideologia comporta necessàriament sentiments, simpaties, antipaties, esperances, temors, etc. En la ideologia proletària trobem els elements ideals de la lluita de classes, però trobem també sentiments de solidaritat cap als explotats del règim capitalista, els «oprimits».

[...] Anem a veure ara el que s'anomena factor ideològic: és la ideologia considerada com una causa o una força que actua, que és capaç d'acció i, per això, es parla d'acció del factor ideològic. Les religions, per exemple, són un factor ideològic que hem de tenir en compte. Tenen una força moral que actua de manera important.

Què s'entén per la forma ideològica? Es designa així un conjunt d'idees particulars que formen una ideologia en un domini especialitzat. La religió, la moral, són formes de la ideologia, així com ciència, la filosofia, la literatura, l'art,

la poesia. Per tant, si volem examinar quin és el paper en a història de la ideologia en general i de totes les seves formes en particular no farem aquest estudi, separant la ideologia de la història, és a dir, de la vida de les societats, sinó estudiant el paper de la ideologia, dels seus factors i de es seves formes en i a partir de la societat.

III. Estructura econòmica i estructura ideològica

Hem vist, en estudiar el materialisme històric, que la història de les societats s'explica per l'encadenament següent: els homes fan la història per la seva acció, expressió de la seva voluntat. Aquesta és determinada per les idees. Hem vist que el que explica les idees dels homes, és a dir, la seva ideologia, és el mitjà social on es manifesten les classes, que alhora estan determinades pel factor econòmic, és a dir, el mode de producció. Hem vist també que entre el factor ideològic i el factor social es troba el factor polític que es manifesta en la lluita ideològica com a expressió de la lluita social. Si examinem, doncs, l'estructura de la societat a la llum del materialisme històric veurem que a la base es troba l'estructura econòmica; doncs, per sobre d'aquesta l'estructura social, que sosté l'estructura política i, per últim, l'estructura ideològica. Veiem que per als materialistes l'estructura ideològica és la culminació, el cim de l'edifici social, mentre que per als idealistes l'estructura ideològica és troba a la base.

A la producció social de la seva vida, els homes contrauen determinades relacions necessàries i independents de la seva voluntat, relacions de producció, que corresponen a una determinada fase de desenvolupament de les seves forces productives materials. El conjunt d'aquestes relacions de producció forma l'estructura econòmica de la societat, la base real sobre la qual s'alça la superestructura jurídica i política i a la qual corresponen determinades formes de consciència social. El mode de producció de la vida material condiciona el procés de la vida social, política i espiritual en general¹⁹.

Veiem, consegüentment, que és l'estructura econòmica la qual es troba a la base de la societat. Es diu també que és la seva infraestructura (que vol dir, la base). Després, la ideologia que comprèn totes les formes: la moral, la religió, la ciència,

¹⁹ C. Marx: Pròleg de la Contribució a la crítica de la Economia Política, dins C. Marx, F. Engels, Obras escollides, Moscou, 1951, T. I. p. 332-333.

la poesia, l'art, la literatura, constitueix la supra o superestructura (que vol dir estructura que es troba al cim). Sabent, com ho demostra la teoria materialista; que les idees són el reflex de les coses, que és el nostre ser social el que determina la consciència, direm, doncs, que la superestructura és el reflex de la infraestructura. Heus aquí un exemple d'Engels que ho demostra:

El dogma calvinista quadrava els més intrèpids burgesos de l'època. La seva doctrina de la predeterminació era l'expressió religiosa del fet que al món comercial, al món de la competència, l'èxit o la bancarrota no depèn de l'activitat o de l'aptitud de l'individu, sinó de circumstàncies independents d'aquest. «Així que no és del qui vol ni del qui corre, sinó de la misericòrdia» de forces econòmiques superiors, però desconegudes. I això era més cert que mai en una època de revolució econòmica en què tots els vells centres i camins comercials eren desplaçats per altres de nous, en què s'obria al món Amèrica i la Índia i en què vacil·laven i queien fins i tot els articles econòmics de fe més sagrats: els valors de l'or i de la plata²⁰.

En efecte, què ocorre a la vida econòmica per als comerciants? La competència. Els comerciants, els burgesos han experimentat aquesta competència on hi ha vencedors i vençuts. Molt sovint els més vividors, els més intel·ligents són vençuts per la competència, per una crisi que sobrevé i els abat. Aquesta crisi és quelcom imprevisible, és una fatalitat, i aquesta idea que -no se sap per què- els menys malignes a cops sobreviuen a la crisi, s'ha transportat a la religió protestant. Aquesta comprovació, que alguns triomfen per casualitat, proporciona la idea de la predestinació, segons la qual els homes deuen experimentar una sort fixada per Déu per tota l'eternitat.

Heus aquí un altre exemple: prenem la mentalitat de dos obrers no afiliats a sindicats, és a dir, no desenvolupats políticament; un treballa a una gran fàbrica on el treball està racionalitzat, l'altre treballa amb un petit artesà. Segur que els dos tindran una concepció diferent del patró. Per a un, el patró serà l'explotador ferotge, característic del capitalisme; l'altre veurà el patró com un treballador, acomodats, sens dubte, però treballador i no tirà.

20

És, doncs, el reflex de la seva vida de treballador la que determinarà la seva manera de comprendre els patrons. [...].

IV. Consciència vertadera i consciència falsa

Acabem de dir que les ideologies són el reflex de les condicions materials de la societat, que és el ser social el que determina a consciència social. Es podria deduir d'això que un proletari ha de tenir necessàriament una ideologia proletària.

Però tal suposició no correspon a la realitat, perquè hi ha obrers que no tenen consciència d'obrers.

Per tant, s'ha d'establir una distinció: la gent pot viure en condicions determinades, però la consciència que tenen d'elles pot no correspondre's a la realitat. És el que Engels anomena «consciència vertadera i consciència falsa».

Exemple: alguns obrers reben la influència de la doctrina del corporativisme, que és un retorn a l'Edat Mitjana, a l'artesanat. En aquest cas hi ha una consciència de la misèria dels obrers, però no és una consciència exacta i vertadera. La ideologia, sens dubte, és aquí un reflex de les condicions de la vida social, però no és un reflex fidel, un reflex exacte. En la consciència de la gent, el reflex és sovint un reflex «a la inversa». Comprovar el fet de la misèria és un reflex de les condicions socials, però aquest reflex es falseja quan es pensa que un retorn a l'artesanat serà la solució del problema.

Veiem aquí una consciència en part vertadera i en part falsa.

L'obrer que és monàrquic té també una consciència alhora vertadera i falsa. Vertadera perquè vol suprimir la misèria que pateix: falsa perquè pensa que un rei pot fer-ho. I simplement perquè ha raonat malament, perquè ha elegit malament la seva ideologia, aquest obrer pot transformar-se per a nosaltres en un enemic de classe, tot i ser de la nostra classe. Així, tenir una consciència falsa és enganyar-se o ser enganyat sobre la seva vertadera condició.

Per tant, direm que la ideologia és el reflex de les condicions d'existència, però que no és un reflex FATAL.

Per altra banda necessitem comprovar que tot es posa en joc perdonar-nos una consciència falsa i desenvolupar la influència de la ideologia de les classes

dirigents sobre les classes explotades. Els primers elements d'una concepció de la vida que rebem, la nostra educació, la nostra instrucció, ens donen una consciència falsa. Els nostres vincles en la vida, certa ingenuïtat en alguns, la propaganda, la premsa, la ràdio, falsegen també a voltes la nostra consciència.

Conseqüentment, el treball ideològic té per a nosaltres, els marxistes, una extrema importància. S'ha de destruir la consciència falsa per a adquirir una consciència vertadera, i sense el treball ideològic no es pot realitzar aquesta transformació. Els que consideren i diuen que el marxisme és una doctrina fatalista s'equivoquen, perquè en realitat pensem que els ideologies exerceixen un gran paper a la societat i hem d'ensenyar i aprendre aquesta filosofia per a fer-la exercir el paper d'una eina i d'una arma eficaces.

V. Acció i reacció dels factors ideològics

Hem vist, pels exemples de consciència vertadera i de consciència falsa, que no sempre és correcte voler explicar les idees solament per l'economia i negar que les idees tinguin una acció. Fer-ho seria interpretar malament el marxisme.

És cert que les idees s'expliquen, en última instància, per l'economia, però també tenen una acció que els és pròpia.

«Segons la concepció materialista de la història, el factor que en última instància determina la història és la producció i la reproducció de la vida real. Ni Marx ni jo hem afirmat mai res més que això. Si algú ho tergiversa dient que el factor econòmic és la base, però els diversos factors de la superestructura que sobre aquesta s'alcen -les formes polítiques de la lluita de classes i els seus resultats, les Constitucions que, després de guanyar una batalla, redacta la classe triomfant, etc., les formes jurídiques, i fins i tot els reflexos de totes aquestes lluites reals en el cervell dels participants, les teories polítiques, jurídiques, filosòfiques, les idees religioses i el desenvolupament ulterior d'aquestes fins a convertir-se en un sistema de dogmes- exerceixen també la seva influència sobre el curs de les lluites històriques i determinen predominantment en molts casos la seva forma. És un joc mutu d'accions i reaccions entre tots aquests factors, en què, a través de tota la multitud infinita de casualitats (és a dir, de casos i esdeveniments dels quals el lligam intern és tan remot o tan difícil de provar, que

podem considerar-lo com inexistent, no fer cas d'aquest), acaba sempre imposant-se com a necessitat el moviment econòmic»²¹.



Veiem, doncs, que necessitem examinar-ho tot abans de buscar l'economia, i si aquesta és la causa en última instància, sempre s'ha de pensar que no és l'única causa. Les ideologies són els reflexos i els efectes de les condicions econòmiques, però la relació no és simple, perquè comprovem també una acció recíproca de les ideologies sobre la infraestructura. Si volem estudiar el moviment de masses que s'ha desenvolupat a França després del 6 de febrer de 1934, ho farem al menys des de dos aspectes, per demostrar el que acabem de descriure.

1. Alguns expliquen aquest corrent dient que la causa d'això era la crisi econòmica. Aquesta és una explicació materialista però unilateral. Tal explicació no té en compte més que un únic factor: l'econòmic, la crisi.

2. Per tant, aquest raonament és exacte en part, però amb la condició que s'hi agregui, com a factor d'explicació, el que pensa la gent: la ideologia. Ara bé, en aquest corrent de masses, la gent és «antifeixista»; heus aquí el factor ideològic. I si la gent és antifeixista és gràcies a la propaganda que ha donat naixement al Front Popular. Però per a que aquesta propaganda fos eficaç necessitava un terreny favorable, i allò que es pogué fer el 1936 no era possible el 1932. En fi, sabem com aquest moviment de masses ha influït, alhora, en l'economia per la lluita social que ha desencadenat.

Comprovem en aquest exemple que la ideologia, que és reflex de la societat, es transforma alhora en causa dels esdeveniments.

El desenvolupament polític, jurídic, filosòfic, religiós, literari, artístic, etc., reposa en el desenvolupament econòmic. Però tots aquests repercuteixen també els uns sobre els altres i sobre la seva base econòmica. No és que la situació econòmica sigui la causa, l'únic actiu, i tota la resta efectes purament passius. Hi ha un joc d'accions i reaccions, sobre la base de la necessitat econòmica, que s'imposa sempre, en última instància²².

²¹ F. Engels: Carta a J. Bloch, dins Obres escollides, Moscou, 1952, T. II. p. 458-459

²² F. Engels: Carta a H. Starkenburg, dins Obres escollides, Moscou, 1952, T. II. p. 474-475.

La base del dret de l'herència, pressuposant el mateix grau d'evolució de la família, és una base econòmica. Tot i això, serà difícil demostrar que a Anglaterra, per exemple, la llibertat absoluta de testar i a França les seves grans restriccions, responguin en tots els seus detalls a causes purament econòmiques, i ambdós sistemes repercuteixen de forma molt considerable sobre l'economia, atès que influeixen en el repartiment dels béns²³.

Per prendre un exemple més actual tornem al dels impostos. Els rics volen lliurar-se dels gravàmens i són partidaris dels impostos indirectes; els treballadors i les classes mitjanes volen, per contra, que els impostos fiscals siguin directes i progressius. D'aquesta forma, la idea que tenim dels impostos, i que és un factor ideològic, té el seu origen en la nostra situació econòmica creada, imposada pel capitalisme. Els rics volen conservar els seus privilegis i lluiten per conservar el mode actual del sistema d'imposts i per a reforçar les lleis en aquest sentit. Ara bé, aquestes lleis, que procedeixen de les idees reaccionen sobre l'economia perquè maten el petit comerç i els artesans i precipiten la concentració capitalista.

Veiem, consegüentment, que les condicions econòmiques engendren les idees, però les idees engendren també les condicions econòmiques, i sota aquesta reciprocitat de relacions hem d'examinar les ideologies, totes les ideologies, i solament en última instància, a la base, veiem que les necessitats econòmiques sempre prevalen. Sabem que són els escriptors i els pensadors els que tenen la missió de propagar, si no de defensar, es ideologies. Els seus pensaments i els seus escrits no sempre són molt caracteritzats, i sovint, en escrits que semblen ser simples contes o relats, trobem, en analitzar-los, una ideologia. Fer aquesta anàlisi és una operació molt delicada i hem de fer-la amb molta prudència. Anem a indicar un mètode d'anàlisi dialèctic que serà de gran ajuda, però hem de parar esment per no ser mecanicista i no voler explicar el que no és explicable.

VI. Mètode d'anàlisi dialèctica

Per explicar bé el mètode dialèctic s'han de conèixer moltes coses i, si s'ignora el seu tema, hem d'estudiar minuciosament, sense el qual sols s'arriba a fer

²³ F. Engels: Carta a K. Schmidz, dins Obres escollides, Moscou, 1952, T. II. p. 465

caricatures de judici. Per procedir a l'anàlisi dialèctica d'un llibre o d'un conte literari indicarem un mètode que es podrà aplicar a altres temes. a) Primer s'ha de parar esment al contingut del llibre o del conte que s'analitzarà. Examinar-ho independentment de tota qüestió social, perquè no tot procedeix de la lluita de classes i de les condicions econòmiques.

Hi ha influències literàries i hem de tenir-les en compte. Tractar de veure a quina «escola literària» pertany l'obra. Considerar el desenvolupament intern de les ideologies. Pràcticament fóra bo fer un resum del tema que s'analitzarà i anotar el que ha cridat l'atenció. b) Veure de seguida els tipus socials que són els herois de la intriga. Buscar la classe a la qual pertanyen, examinar l'acció dels personatges i veure si es pot relacionar d'alguna forma el que ocorre a la novel·la des del punt de vista social.

Si no és possible, si raonablement no es pot fer, és millor abandonar l'anàlisi abans que inventar. No s'ha d'inventar una explicació.

c) Quan s'ha descobert quina o quines són les classes en joc s'ha de buscar allò econòmic, és a dir, quins són els mitjans de producció i la manera de produir en el moment que es dona l'acció de la novel·la.

Si, per exemple, l'acció es desenvolupa en els nostres dies, l'economia és el capitalisme. Es veuen actualment nombrosos contes i novel·les que critiquen, combaten el capitalisme. Però hi ha dos maneres de combatre el capitalisme: 1. Com a revolucionari que marxa endavant. 2. Com a reaccionari que vol tornar al passat, i sovint aquesta forma és la que es troba a les novel·les modernes: es lamenta en elles la desaparició d'altres temps. d) Un cop obtingut això podem buscar la ideologia, és a dir, veure quines són les idees, els sentiments, quina és la manera de pensar de l'autor.

Buscant la ideologia pensarem en el paper que exerceix, en la seva influència sobre l'esperit de lla gent que llegeix el llibre. e) Llavors podrem donar la conclusió de la nostra anàlisi i dir per què tal conte o novel·la s'ha escrit en tal moment.

Aquest mètode d'anàlisi solament pot ser bo si es recorda en aplicar-lo tot el que s'ha dit amb anterioritat. S'ha de pensar que la dialèctica, si ens proporciona una

nova manera de concebre les coses, exigeix també conèixer-les bé per parlar d'elles i per analitzar-les. Conseqüentment, ens és necessari, ara que hem vist en què consisteix el nostre mètode, tractar en els nostres estudis, en la nostra vida militant i personal, de veure les coses en el seu moviment, en el seu canvi i no en l'estat estàtic, immòbil: veure-les i estudiar-les també des de tots els seus aspectes i no d'una manera unilateral. En una paraula, tractar d'aplicar sempre i arreu l'esperit dialèctic.

VII. Necessitat de la lluita ideològica

Ara sabem què és el materialisme dialèctic, forma moderna del materialisme, fundat per Marx i Engels i desenvolupat per Lenin. Per a aquesta obra hem consultat, sobre tot, els textos de Marx i Engels, però no podem acabar aquest curs sense assenyalar particularment que l'obra filosòfica de Lenin és considerable. Per això es parla avui de marxisme-leninisme.

Marxisme-leninisme i materialisme dialèctic estan indissolublement units i sols el coneixement del materialisme dialèctic permet mesurar tota l'extensió, tot l'abast, tota la riquesa del marxisme-leninisme. Això ens porta a dir que el militant no està vertaderament armat en el sentit ideològic si no coneix el conjunt d'aquesta doctrina. La burgesia, que ho ha comprès bé, s'esforça per introduir per tots es mitjans la seva pròpia ideologia en la consciència dels treballadors. Sabent perfectament que, entre tots els aspectes del marxisme-leninisme, el materialisme dialèctic és el més mal conegut, la burgesia ha organitzat contra aquest una conspiració de silenci. És penós pensar que l'ensenyament oficial rebutgi i ignori tal mètode i que es continuï ensenyant a les escoles i universitats de la mateixa forma que fa cent anys.

Si antigament el mètode metafísic dominà sobre el mètode dialèctic fou, com hem vist, a causa de la ignorància dels homes. Avui la ciència ens aporta els mitjans per demostrar que el mètode dialèctic és el que convé aplicar a les investigacions científiques, i és escandalós que es continuï ensenyant als nostres nins a pensar, a estudiar, amb el mètode sorgit de la ignorància.

Si els savis en les seves investigacions científiques ja no poden estudiar en la seva superficialitat sense tenir en compte la interpretació de les ciències, aplicant en això i inconscientment una part de la dialèctica, aporten massa sovint la

formació de l'esperit que reberen i que és la d'un esperit metafísic. Quants progressos haurien realitzat o permès realitzat els grans savis que ja han donat grans coses a la humanitat -pensem en Pasteur, Branly, que eren idealistes, creients- si haguessin tingut una formació d'esperit dialèctic!

Però hi ha una forma de lluita contra el marxisme-leninisme encara més perillosa que aquesta campanya de silenci: són les falsificacions que la burgesia tracta d'organitzar a l'interior mateix del moviment obrer. Veiem prosperar en aquest moment nombrosos «teòrics» que es presenten com «marxistes» i que pretenen «renovar», «rejovenir» el marxisme. Les campanyes d'aquesta classe elegeixen molt sovint com a punt de suport els aspectes del marxisme menys coneguts i, molt particularment, la filosofia materialista.

Així, per exemple, hi ha gent que declara acceptar el marxisme com una concepció de l'acció revolucionària, però no com a concepció general del món. Declaren que es pot ser perfectament marxista sense acceptar la filosofia materialista. D'acord amb aquesta actitud general, es desenvolupen diverses temptatives de contraban. Gent que es diu marxista vol introduir al marxisme concepcions que són incompatibles amb la base mateixa del marxisme, és a dir, amb la filosofia materialista.

En el passat s'han conegut temptatives d'aquesta mateixa classe. Contra aquestes Lenin va escriure el seu llibre *Materialisme i Empiriocriticisme*. S'assisteix en el moment actual, en el període de difusió del marxisme, al renaixement i a la multiplicació d'aquestes temptatives. Però com reconèixer, com desemmascarar les que precisament impugnen el marxisme en els seu aspecte filosòfic, si s'ignora a filosofia vertadera del marxisme?

VIII. Conclusió

[...] des de fa uns anys s'observa, en la classe obrera en particular, un formidable impuls cap a l'estudi del conjunt del marxisme i un interès creixent precisament per l'estudi de la filosofia materialista. Aquest és un signe que indica, en la situació actual, que la classe obrera ha sentit particularment la exactitud de les raons que hem donat al principi en favor de l'estudi de la filosofia materialista. Els treballadors han après, per pròpia experiència, la necessitat de vincular la

De: Secretaria Nacional de Lluita Ideològica

Per a: militància d'universitat

I Formació del PNF Universitat 2019-2020

pràctica amb la teoria i, al mateix temps, la necessitat d'impulsar l'estudi teòric en la matèria del possible.

[...]. S'ha d'estudiar. S'ha de conèixer i fer conèixer el marxisme en tots els mitjans. Paral·lelament, a la lluita al carrer i en el lloc de treball, els militants han de conduir la lluita ideològica. El seu deure és defensar la nostra ideologia contra totes les formes d'atac i, al mateix temps, guiar la contraofensiva per a la destrucció de la ideologia burgesa en la consciència dels treballadors. Però per dominar tots els aspectes d'aquesta lluita s'ha d'estar armat. El militant sols ho serà vertaderament pel coneixement del materialisme dialèctic. A l'espera de la societat sense classes, on res traurà el desenvolupament de les ciències, tal és una part essencial del nostre deure.



Tercera part de *Els conceptes elementals del materialisme històric* de Marta Harnecker

1. INTRODUCCIÓ

Des dels primers historiadors del món grec, la gran majoria s'ha limitat a fer una cronologia dels fets passats. Els esdeveniments més significatius eren utilitzats com a criteris de periodització (...). La gran contribució dels escasos filòsofs de la història, com Hegel, va ser haver cercat un principi d'intel·ligibilitat a les diferents etapes de la història. Veiem què diu Engels:

(...) La filosofia de la història, principalment la representada per Hegel, reconeix que els mòbils ostensibles i que encara els mòbils reals i efectius dels homes que actuen en la història no són, ni molt menys, les últimes causes dels esdeveniments històrics, sinó que rere d'ells hi ha altres forces determinants que s'han d'investigar, el que passa és que no va buscar aquestes forces en la mateixa història, sino que les importa de fora, de la ideologia filosòfica (...).²⁴

Exposarem breument la concepció hegeliana de la història per poder determinar quina és la originalitat de Marx respecte a Hegel.

2. LA TEORIA HEGELIANA DE LA HISTÒRIA

(...) Estudiarem les característiques essencials del temps històric hegelian per comprendre el fonament de la seva teoria de la història.

Les característiques del temps històric hegelian són:

a) Continuitat homogènia

Per a Hegel el temps té el caràcter de continuïtat homogènia. És com l'aigua d'un riu que corre contínuament, recorrent diferents paisatges. Cada paisatge diferent seria una etapa de la història. Aquesta continuïtat del temps està fundada en la

²⁴ Engels, Ludwig Feuerbach i el final de la filosofia alemanya, Lenguas Extranjeras, Moscú, pp. 48-99.

continuïtat dialèctica del procés de desenvolupament de l'Esperit Absolut. La causa última dels mòbils aparents de les accions dels homes en la història s'ha de buscar en el desenvolupament de l'Esperit Absolut, de la Idea. Hi ha una espècie d'ànima en la història que es manifesta de diferents maneres en les diferents etapes històriques (la personalitat abstracta a Roma, la bellesa a Grècia, la subjectivitat en el cristianisme medieval, etcètera). Si la història està constituïda per un temps homogeni, la feina de l'historiador consisteix a tallar aquest continu segons la periodització que correspongui a la successió de les diferents etapes del desenvolupament de la idea.

b) Contemporaneïtat o categoria del present històric

La condició requerida per realitzar els talls històrics, seguint les diferents etapes de l'evolució de la idea, és aconseguir captar, en cada tall, la totalitat social global. La totalitat social ha d'estar constituïda de tal manera que tots els elements coexisteixin sempre en el mateix temps (...).

La reducció de tots els elements que formen la vida concreta d'un món històric (institucions econòmiques, socials, polítiques, jurídiques, costums, moral, art, religió, filosofia, guerres, derrotes, etc.) a un principi d'unitat interna no és en si possible sinó sota la condició absoluta de considerar tota la vida concreta d'un poble com exteriorització-alienació ... *d'un principi espiritual intern ... és a dir, no de la seva realitat material sinó de la seva ideologia més abstracta*²⁵.

La idea de temps històric elaborada per Hegel és el reflex de l'experiència viscuda del temps. Creiem viure en un temps únic on veiem un passat, un present i un futur. Creiem distingir diferents períodes en la nostra història personal, que determinem segons els fets més importants de la nostra vida.

La noció de temps històric de Hegel és una noció ideològica, presa de l'experiència viscuda, i està directament relacionada amb la concepció que aquest filòsof té de la totalitat social. L'existència d'un temps homogeni i la possibilitat de fer talls històrics que ens permetin veure l'essència de la totalitat

²⁵ Althusser, La revolució teòrica de Marx, pp. 83-84

social estan directament lligades a la concepció hegeliana de la totalitat com un tot que posseeix una unitat de tipus espiritual.

3. LA TEORIA MARXISTA DE LA HISTÒRIA

Sostenir que la novetat de Marx resideix en el descobriment d'un nou criteri de periodització de la història -el dels modes de producció- és romandre dins de la concepció hegeliana de la història, a l'interior d'un temps històric únic, homogeni, que ara, en lloc de ser fragmentat partint del desenvolupament de la idea, ho és partint d'un criteri material: el mode de producció de béns materials i les seves conseqüències jurídic-polítiques i ideològiques.

Desgraciadament, els escassos textos de Marx i d'Engels sobre la seva concepció de la història es presten a interpretacions d'aquest tipus. Engels ens diu, per exemple, que *"la idea tradicional, a la qual també Hegel va rendir culte, veia a l'Estat l'element determinant i en la societat civil l'element condicionat per aquell"*. I afegeix que les aparences justifiquen, sens dubte, aquesta idea. Per al marxisme, en canvi, *"l'Estat, el règim polític, és l'element subaltern, i la societat civil, el regne de les relacions econòmiques, el més important."*²⁶

En aquest text Engels identifica societat civil amb estructura econòmica i estat amb les superestructures jurídic-polítiques i ideològiques. La inversió apareix de forma clara: mentre que en Hegel és allò polític-ideològic (la consciència de si d'una època) l'essència d'allò econòmic, en Marx seria allò econòmic, l'essència del que és polític-ideològic. La superestructura jurídic-política i ideològica seria, per tant, un simple fenomen d'allò econòmic²⁷.

La teoria de la història passaria així de l'evolucionisme espiritualista hegeliana a l'evolucionisme materialista del marxisme; del criteri de periodització de la història, a partir de l'evolució dialèctica de la Idea, al criteri de periodització a partir de l'evolució dialèctica de l'economia. La originalitat de Marx quedaria

²⁶ Engels, op. cit., p. 52

²⁷ No s'ha de confondre la teoria de Hegel amb el judici que Marx fa d'ell. Veure, sobre aquest punt, Althusser, La revolució teòrica de Marx, pp. 168-169, nota 43.

reduïda a la inversió de la concepció de Hegel. Segons la formulació del propi Marx, ell hauria "*posat sobre els peus el què en Hegel estava cap per avall*".

(...)

Marx i Engels no van elaborar de forma sistemàtica i rigorosa un plantejament explícit sobre la seva teoria de la història,²⁸ però el seu estudi del mode de producció capitalista ens procura els instruments teòrics que permeten elaborar aquesta teoria. Per elaborar el concepte marxista d'història cal partir del concepte marxista de totalitat social.

Al capítol VIII vam veure que el concepte abstracte que ens dóna coneixement de la totalitat social és el concepte de mode de producció: l'estructura global dinàmica, composta per tres estructures regionals: econòmiques, ideològiques i jurídico-polítiques. No obstant això, cadascuna d'aquestes estructures té una existència relativament autònoma i les seves pròpies lleis de funcionament i desenvolupament, sense que, per tant, es determini, en última instància, per l'estructura econòmica. Per tant, els nivells de la superestructura no són la simple expressió d'allò econòmic. Tenen una realitat relativament independent. Dir que un nivell de la societat té la seva pròpia existència i les seves pròpies lleis de desenvolupament és afirmar que té el seu propi temps relativament autònom, relativament independent, en la seva mateixa dependència, dels temps dels altres nivells.

Si estudiem, per exemple, la transició del feudalisme al capitalisme, veiem que el temps de l'estructura econòmica no era el mateix que el de l'estructura jurídico-política. Les relacions socials de la producció capitalista es van establir espontàniament dins de la formació social feudal (...), però l'estat i la Llei continuen sent al servei de les antigues classes dominants. La revolució burgesa va produir l'adequació d'aquests dos tipus de temps, en el cas de la transició del capitalisme al socialisme, perquè l'estructura econòmica capitalista i les seves

²⁸ En realidad, en 1845-46, Marx y Engels habían comenzando una obra de carácter teórico sobre la historia. Fue escrita, mas nunca publicada mientras vivieron: se trata de La ideología alemana. Más tarde, al referirse a ella, Engels escribe: "La parte acabada se reduce a una exposición de la concepción materialista de la historia, que sólo demuestra cuán incompletos eran todavía, por aquel entonces, nuestros conocimientos de la historia económica". (Nota preliminar al folleto "Ludwig Feuerbach y el fin de la filosofía clásica alemana", 21 de febrero de 1888.)

lleis de desenvolupament impedeixen qualsevol possibilitat de l'aparició de relacions socials de producció socialista, és necessari prendre el poder polític pel proletariat per començar a establir-les. Aquesta "anticipació" de relacions polítiques sobre les relacions econòmiques, en la transició al socialisme, ve determinada per l'articulació precisa d'aquestes relacions.

Per tant, cada estructura d'un mode de producció té el seu propi temps, temps que no és immediatament visible, sinó que s'ha de construir en cada cas.

(...)

El temps de la història de la filosofia no és tampoc llegible immediatament: certament es veu, en la cronologia històrica, succeir-se filòsofs i es pot prendre aquesta seqüència per la història mateixa. Però novament aquí cal renunciar als prejudicis ideològics de la successió d'allò visible i llançar-se a construir el concepte de temps de la història de la filosofia²⁹.

És, per tant, necessari construir el concepte de temps de la filosofia a partir de la successió de les diferents problemàtiques filosòfiques, és a dir, de les estructures sistemàtiques típiques que unifiquen els diferents elements d'un pensament.

Dins d'una mateixa problemàtica poden trobar diferents filòsofs.

Poden registrar-se canvis radicals de problemàtica (Marx en relació amb Hegel), però també poden donar-se canvis secundaris (Feuerbach pel que fa a Hegel).

La història de la filosofia, per adquirir el caràcter d'història científica, hauria, per tant, abandonar l'estudi cronològic dels diferents filòsofs i passar a l'estudi de les diferents problemàtiques filosòfiques que han existit, localitzant als filòsofs dins de les seves problemàtiques respectives.

Marx no es limita, per tant, a oferir un nou criteri de periodització, perquè la naturalesa mateixa d'aquest criteri -el de mode de producció- implica una transformació completa de la manera de plantejar el problema. Ja no es tracta d'una temporalitat històrica lineal, homogènia, de tipus hegeliana, sinó de certes estructures específiques d'historicitat.

²⁹ Althusser "El objeto de El capital", en Para leer El capital, ed. Francesa, 2, p.49

De la mateixa manera que no existeix producció en general, no existeix tampoc història en general, sinó estructures específiques d'historicitat.³⁰

Aquestes estructures específiques d'historicitat són les diferents maneres de producció fundats, en última instància, en un determinat mode de producció de béns materials.

La teoria marxista de la història és, per tant, un estudi científic de la successió discontinua dels diferents modes de producció.

La teoria marxista de la història que té per objecte l'estudi dels diferents modes de producció s'ha de posar al servei de l'estudi de realitats concretes, ha de servir per produir coneixements històrics que se situen a un altre nivell, a nivell de les formacions socials i de les seves conjuntures polítiques.

La utilització de la teoria marxista de la història, és a dir, del cos de conceptes del materialisme històric en l'estudi d'un objecte concret històricament determinat, és el què diferencia a un historiador marxista d'un historiador no-marxista.

No s'ha de confondre, per tant, la teoria de la història amb els coneixements científics empírics sobre una realitat històrica determinada.

4. EL MATERIALISME HISTÒRIC: TEORIA GENERAL I TEORIES REGIONALS

En el capítol sobre els conceptes de mode de producció i formació social vam veure que l'obra més acabada de Marx, El capital, té per objecte l'estudi del mode de producció capitalista, és a dir, un objecte abstracte que no es troba mai en estat pur en la realitat. Hem vist també els límits d'aquest estudi: ens dona un coneixement científic del nivell econòmic del mode de producció capitalista en la seva fase premonopolista. Marx no va poder realitzar el seu projecte inicial: l'estudi de tots els nivells del mode de producció capitalista.

³⁰ Íbid, pag.52, ed. Francesa.

Però què és el que guia a Marx en l'estudi científic del mode de producció capitalista? Quin és el seu "fil conductor"?



El seu "fil conductor" és la teoria del materialisme històric enunciada per ell, de forma esquemàtica, al prefaci a la Crítica de l'economia política. (...)

Marx distingeix clarament aquestes dues categories de conceptes quan es refereix al seu pla d'estudi sobre la societat capitalista en la Introducció a la crítica de l'economia política:

El pla que s'ha d'adoptar ha de ser manifestament el següent: 1) les determinacions abstractes generals que convenen, més o menys, a totes les formes de societat ...; 2) les categories que constitueixen l'estructura interna de la societat burgesa³¹.

Quins són per a Marx aquestes determinacions generals?

(...) Marx encapçala aquest quart punt amb una sèrie de conceptes generals: "Producció, mitjans de producció, relacions de producció i relacions de circulació, formes d'Estat i de consciència en relació amb les condicions de producció i de circulació, relacions jurídiques, relacions familiars".

Podem, per tant, concloure que el mode de producció capitalista, per ser estudiat en forma científica, necessita d'un cos de conceptes més generals, més abstractes, que els conceptes específics d'aquest mode de producció.

Aquests conceptes generals seran els instruments de treball que permeten la producció del coneixement del mode de producció capitalista.

Hem de, per tant, distingir en el materialisme històric: una teoria general o cos de conceptes emprats en l'estudi diferencial de cada mode de producció i teories regionals dels diferents modes de producció (esclavista, "feudal", capitalista, socialista, etc. .) i de la transició d'una manera de producció a un altre.

Si volem, per exemple, situar en forma precisa la teoria marxista de la dictadura del proletariat, hem d'assenyalar que no pertany a la teoria general del materialisme històric sinó a una teoria regional: la teoria de la transició de la

³¹ Einleitung zur Kritik der politischen Ökonomie, p. 639. Ver textos escogido, pp. 329-30

manera de producció capitalista a la manera de producció socialista i, més precisament, a la subregió de la instància juridicopolítica d'aquesta etapa de transició.

5. NIVELLS DE REALITZACIÓ DE LA TEORIA DEL MATERIALISME HISTÒRIC: CIÈNCIA DE LES FORMACIONS SOCIALS I CIÈNCIA DE LA CONJUNTURA POLÍTICA

El materialisme històric és una teoria científica. (...) com tota teoria, no ens dóna cap coneixement concret, però ens dóna els mitjans (instruments de treball intel·lectual) que ens permeten assolir un coneixement científic dels objectes concrets. Per tant, com vam veure en la "Introducció", si el materialisme històric no és utilitzat en l'anàlisi de realitats concretes, pot ser considerat com una teoria amputada que no compleix el seu objectiu (...).

Anomenarem, seguint a Althusser, conceptes teòrics als conceptes que, per formar part d'una teoria científica, no ens donen un coneixement de cap realitat concreta: els conceptes de la teoria general i de les teories regionals del materialisme històric. Anomenarem conceptes empírics als conceptes que ens donen un coneixement d'una realitat concreta³².

Aquests conceptes empírics no són un pur i simple calc de la realitat, una pura i simple lectura immediata d'aquesta. No obstant això, no poden existir sense utilitzar les dades provinents de l'observació i de l'experiència.

Una enquesta o una observació no és mai un efecte passiu; només és possible si és conduïda i controlada per conceptes teòrics que actuen sobre ella, sigui directament, sigui indirectament, a través de les seves regles d'observació, elecció i classificació, en el muntatge tècnic que constitueix el camp de l'observació o de l'experiència. Una enquesta o una observació, més encara, una experiència, no proporcionen, per tant, sinó materials que després són elaborats com a matèria primera en un treball posterior de transformació que produirà, finalment, els conceptes empírics. Sota el nom de conceptes empírics no

³² Althusser, "Sur le travail théorique", en La Pensée, núm. 132, abril de 1967, p. 6.

designem, llavors, el material inicial, sinó el resultat de les seves elaboracions successives; tenim en vista, per tant, el resultat d'un procés de coneixement complex, en el qual el material inicial i després la matèria primera obtinguda són transformats en conceptes empírics gràcies a la intervenció dels conceptes teòrics, sigui en persona, sigui presents, i en acció, en aquesta elaboració sota la forma de muntatges experimentals, regles de mètode, regles de crítica i d'interpretació.

La relació dels conceptes teòrics amb els conceptes empírics no és, per tant, en cap cas, una relació d'exterioritat (els conceptes teòrics no són "reduïts" a les dades empíriques), ni una relació de deducció (els conceptes empírics no són deduïts dels conceptes teòrics), ni una relació de subsumpció (els conceptes empírics no són la particularitat complementària de la generalitat dels conceptes teòrics, com a casos particulars d'aquests). S'ha de més aviat dir (en un sentit pròxim a l'expressió de Marx, quan parla de la "realització de la plusvàlua") que els conceptes empírics "realitzen" els conceptes teòrics en el coneixement concret dels objectes concrets. La dialèctica d'una tal "realització" ... *necessitarà amplis aclariments, que no poden produir-se sinó sobre la base d'una teoria de la pràctica de les ciències y de la seva història*³³.

Hi ha dos nivells de "realització" de la teoria marxista de la història o materialisme històric: el nivell de la formació social, és a dir, d'una estructura social històricament determinada que pren la forma d'una individualitat concreta, que manté una certa identitat a través de les seves transformacions, de la mateixa manera que Pere té una estructura de personalitat que guarda una certa identitat al llarg de la seva vida, tot i passar per diferents etapes de desenvolupament; i el nivell de la conjuntura política o moment actual d'aquesta estructura social, és a dir, les formes particulars que pren aquesta individualitat en els diversos moments històrics.

Resumint el que acabem de dir, podem distingir dos nivells de "realització" del materialisme històric:

1.- La ciència de les formacions socials

³³ Ibid.

Ara bé, abans de passar al punt següent volem insistir aquí en alguna cosa que desenvolupem àmpliament en la "Introducció". La teoria marxista neix per transformar el món i, per tant, la seva veritable realització final és la seva utilització en la pràctica política veritablement revolucionària.

6. EL MATERIALISME HISTÒRIC: CIÈNCIA QUE S'OPOSA AL DOGMATISME I AL REVISIONISME³⁴

El materialisme històric és una ciència. És el seu caràcter de ciència el que l'oposa al dogmatisme i al revisionisme.

Saber què és una ciència és, al mateix temps, saber que aquesta no pot viure sense desenvolupar-se. Una ciència que es repeteix sense descobrir res és una ciència morta; no és ja una ciència, sinó un dogma fix. Una ciència només viu del seu desenvolupament, és a dir, dels seus descobriments. Aquest punt és igualment important, ja que podem estar temptats a creure que posseïm en el materialisme històric i en el materialisme dialèctic, tal com ens han estat donats avui dia, ciències acabades i que desconfiem, per principi, de tot nou descobriment. Certament, el moviment obrer té raons per mantenir-se alerta contra els revisionistes que s'han abillat sempre amb títols de "novetat" o de "renovació"; però aquesta defensa necessària no té res a veure amb els recels cap als descobriments d'una ciència viva ...

(...) Quan Marx, en una mostra cèlebre de humorisme, deia que ell "no era marxista", volia dir que considerava el què havia fet com un simple començament d'una ciència, ja que un saber acabat seria un sense sentit que conduiria més tard o més d'hora a una no-ciència.

Engels diu el mateix quan escriu, per exemple, al 1877: "... amb això [amb els descobriments de Marx], el socialisme es converteix en una ciència que ara s'ha d'elaborar en tots els seus detalls..." (Anti-Dühring).

Lenin proclama amb més força encara aquesta mateixa realitat, el 1899:

³⁴ Este punto está tomado textualmente del artículo de Althusser "Teoría práctica, teórica y formación teórica. Ideología y lucha ideológica", en Casa de las Américas, núm. 94, febrero de 1966, pp. 14-15.

No hi pot haver un partit socialista sense una teoria revolucionària que agrupi tots els socialistes, de la qual aquests s'extreguin totes les seves conviccions i les apliquin en els seus procediments de lluita i mètodes d'acció. Defensar la doctrina, que segons el seu més profund coneixement és la veritable, contra tots els atacs infundats i contra els intents de empitjorar-no significa, de cap manera, ser enemic de tota crítica. Nosaltres no considerem, en absolut, la teoria de Marx com quelcom acabat i intangible; estem convençuts, per contra, que aquesta teoria no ha fet sinó col·locar les pedres angulars de la ciència que els socialistes han d'impulsar en tots els sentits, sempre que no vulguin quedar endarrerits en la vida. (...) ³⁵.

(...)

Finalment, per acabar, volem esmentar el següent text de Mao Tse-tung:

Les fórmules dogmàtiques, buides i seques, destrueixen les nostres possibilitats creadores, i no només a elles sinó al marxisme mateix. El marxisme dogmàtic no és en absolut marxisme sinó antimarxisme³⁶.

7. LA TEORIA MARXISTA I EL PAPER DELS HOMES EN LA HISTÒRIA

Existeix una contradicció interna entre la importància que el marxisme dona a la lluita de classes, és a dir, a l'acció dels homes sobre la història, i la seva afirmació del determinisme històric?

Ja en 1843 Marx escrivia el següent en una carta a Ruge³⁷:

"No diem a la gent: 'abandonin les seves lluites, que no tenen cap valor', sinó, per contra, volem fer ressonar a les orelles la veritable consigna de lluita, explicar-los la raó de les seves lluites ... "

Comentant aquestes paraules de Marx, Lenin diu:

"Aquesta consigna va ser trobada per Marx, que 'no és un utopista, sinó un savi sever i, de vegades, concís' ... i trobada ... per una anàlisi científica del règim

³⁵ 175 Lenin, Vuestro programa, Editorial Cartago, pp. 209-210

³⁶ Conversaciones acerca del arte y de la literatura.

³⁷ Septiembre de 1843.

En aquest text veiem com la necessitat de les lleis que governen la societat capitalista no implica una passivitat dels homes front a aquestes lleis.

Donem novament la paraula a Lenin:

*... aquest és un dels temes preferits pel filòsof subjectivista: la idea del conflicte entre el determinisme i la moralitat, entre la necessitat històrica i la significació de la personalitat individual (...) En realitat no existeix tal conflicte ... la idea de la necessitat històrica [no] menyscaba en res el paper de l'individu en la història; tota la història es compon precisament d'accions d'individus que són indubtablement personalitats. La qüestió real que sorgeix en valorar l'actuació social d'una personalitat consisteix a saber en quines condicions s'assegura l'èxit a aquesta actuació. Què garanteix que aquesta activitat no resultarà un acte individual que s'enfonsa en el mar dels oposats?*³⁹

(...) són els homes els que fan la història, però la fan en condicions ben determinades. I per això l'investigador marxista analitzarà, en primer terme, aquestes condicions d'existència, especialment les materials: la forma en què els homes produeixen els béns materials i les relacions socials en què realitzen aquesta activitat productiva.

El marxisme, generalment no parla de la història com l'obra dels "individus vivents", ja que aquesta frase li sembla buida. Al analitzar les relacions socials reals i el seu desenvolupament real analitza justament el producte de l'activitat dels individus. Per contra, la filosofia espiritualista parla, sens dubte, dels individus, de l'home, però en realitat no els pren com a punt de partida del seu estudi en no estudiar les condicions que els constitueixen com a tals: les seves condicions efectives d'existència, el sistema de relacions de producció, sinó "com titelles a les que omplen el cap amb els seus propis pensaments i sentiments".⁴⁰

³⁸ Quiénes son los amigos del pueblo?", p. 60.

³⁹ Ibid.. pp. 31-32

⁴⁰ " Lenin, "El convenio económico del populismo", ed. francesa, t. 1, p. 441.

Les accions dels homes que apareixen com infinitament variades i difícilment sistematitzables van ser generalitzades pel marxisme i relacionades amb les accions de grups d'individus que difereixen entre si pel lloc que ocupen dins de la producció social, és a dir, van ser referides a les accions de determinades classes socials. És la lluita d'aquestes classes i no l'acció dels individus aïllats el que determina la marxa de la història.

Així es refuta la concepció purament mecànica i pueril dels subjectivistes que s'acontentaven en dir que la història és l'obra dels individus vivents; sense preocupar-se per investigar quin ambient social determina les accions dels individus i com opera⁴¹.

(...)

El marxisme sosté que, en les societats de classe no és l'home o els homes en general els que fan la història, sinó les masses, és a dir, les forces socials compromeses en la lluita de classes, les quals són el motor de la història.

Per no comprendre el veritable sentit de la teoria marxista de la història i del paper que hi exerceix la lluita de classes es cau freqüentment en dos errors que són funestos per al moviment revolucionari:

8. DUES DESVIACIONS DE LA TEORIA MARXISTA DE LA HISTÒRIA: L'ECONOMICISME I EL VOLUNTARISME

A) L'economicisme: (...)

La manifestació més visible d'aquesta desviació teòrica la trobem a nivell de la pràctica sindical. Les lluites de la classe obrera són reduïdes a la lluita gremial per la conquesta d'una millor situació econòmica (millors salaris, vacances pagades, seguretat social, etc.). Per l'economicisme la lluita política de la classe obrera no és sinó la forma més desenvolupada, més àmplia i més efectiva de la lluita econòmica.

⁴¹ Op. cit., p. 444

L'economicisme s'esforça per solidaritzar amb la seva causa als propis autors del marxisme. S'afanya a buscar "cites cèlebres" que serveixin de pretext a la seva absentisme polític. I, evidentment, les troba. Marx i Engels, en nombrosos passatges de les seves obres, empren fórmules que, aïllades del seu context, i sobretot de l'autèntica problemàtica dels autors, es presten a interpretacions de tipus economista, (...) no creiem que la ciència pugui reduir-se al resultat d'una balança de cites en pro i en contra. Assenyalarem, en canvi, quins són els supòsits teòrics que estarien a la base del corrent economicista i que són absolutament aliens a la concepció marxista de la història.

Primer supòsit teòric: La reducció de la superestructura (político-jurídica i ideològica) a un simple fenomen d'allò econòmic.

L'economicisme nega la possibilitat teòrica que el temps de l'estructura política sigui diferent al temps de l'estructura econòmica, reduint el polític a una mera manifestació de l'econòmic. Aquest va ser l'error comès pels menxevics en els preàmbuls de la Revolució d'Octubre. (...)

La teoria de l'espontaneisme social que es troba a la base de l'economicisme no és sinó una de les formes en què es manifesta aquesta reducció de la superestructura a un mer fenomen de l'estructura econòmica. Aquesta teoria espontaneista redueix la consciència de classe (fenomen que pertany al terreny de l'ideològic) a un simple reflex de les condicions econòmiques. Pensa que aquesta consciència s'adquireix espontàniament, que n'hi ha prou, per exemple, amb ser obrer per tenir consciència de classe obrera. Naltros sabem que el marxisme-leninisme sosté, per contra, que, abandonades al seu propi impuls, les masses tendeixen espontàniament al reformisme. D'aquí la necessitat d'"importar" la teoria científica de Marx al moviment obrer. És la fusió de la teoria marxista i del moviment obrer la que fa possible l'existència d'un partit obrer revolucionari, és a dir, d'un partit de la classe obrera, però que constitueix, al mateix temps, la seva avantguarda. Un partit que va mostrant a la classe obrera quins són els seus veritables interessos de classe i quins són els passos que s'han de donar per aconseguir la seva satisfacció. L'economicisme nega, en la pràctica, el caràcter d'avantguarda del partit obrer, transformant-lo, per contra, en rereguarda de la classe que representa.

L'economicisme sosté que la lluita econòmica és l'única forma de lluita vàlida "en la situació actual d'immaduresa de les condicions objectives".

Però aquesta immaduresa es converteix per als economistes en una immaduresa crònica, ja que les condicions no estaran mai madures si es renuncia a tenir en compte un dels factors que defineixen el seu estat de maduresa: l'organització política revolucionària del proletariat.

Segon supòsit teòric: confusió de dos nivells diferents d'abstracció o d'elaboració científica: el nivell de la teoria científica i nivell del coneixement científic d'una realitat històrica determinada.

Analitzant la realitat concreta s'afirma la necessària successió dels diferents modes de producció, com si en una formació social concreta pogués existir un mode de producció pur que seria substituït per un altre mode de producció també pur.

Ja hem vist anteriorment que no hi ha cap realitat pura, que tota formació social és una realitat complexa en la qual es combinen diferents sistemes de producció de béns materials que serveixen de base a estructures ideològiques i polítiques complexes. Per això el desenvolupament d'aquestes realitats concretes no consisteix en el pas d'una manera de producció a un altre, sinó en el pas d'una estructura econòmica dominant a l'interior de la formació social, a una altra forma de dominació.

La determinació de la dominació no es produeix en forma mecànica seguint lleis preestablertes per les maneres de producció pur, sinó que depèn del tipus específic de combinació dels diferents sistemes de producció a l'interior de cada societat concreta i de la forma en què aquesta s'integra en les relacions mundials de producció.

Per tant, si teòricament el marxisme afirma una successió discontinua de diverses maneres de producció i estableix un cert ordre basat, en última instància, en el desenvolupament de les forces productives, això no vol dir que en la història concreta d'una determinada societat es doni aquest mateix ordre teòric. La complexitat de la formació social, el tipus de combinació de les

diferents relacions de producció, la seva integració en les relacions mundials de producció i la forma política que prenen els grups que representen a les classes explotades, etc., tot això determinarà la forma en què se succeiran les etapes (retards, distorsions, regressions, salts, etcètera).

Tercer supòsit teòric i la base més profunda de l'economicisme: la concepció de la teoria marxista de la història com una teoria evolucionista, és a dir, com una successió contínua de les diferents maneres de producció que es engendrarien els uns als altres a partir d'un mateix tronc comú: el desenvolupament de les forces productiva.

L'economicisme sosté que cal "respectar" la etapes del desenvolupament, no concep la possibilitat de "saltar-se" etapes.

No és estrany que trobem també aquí múltiples "cites cèlebres" que donin suport a la interpretació evolucionista ("hegeliana") de la història.

De la mateixa manera en què Engels reconeix que les seves mateixes formulacions i les de Marx es podien prestar a interpretacions economistes causa de que havien de accentuar aquest aspecte de la realitat per combatre l'idealisme dominant:

El fet que els deixebles facin més èmfasi del degut al aspecte econòmic és cosa de la qual, en part, tenim la culpa Marx i jo mateix. Enfront dels adversaris havíem de subratllar aquest principi cardinal que engegava, i no sempre disposàvem de temps, espai v ocasió per donar la deguda importància als altres factors que intervenen en el joc de les accions i reaccions. Però tan aviat com es tractava d'exposar una època històrica i, per tant, d'aplicar pràcticament el principi, canviava la cosa, i ja no hi havia possibilitat d'error. Malauradament passa amb força freqüència que es creu haver entès totalment i que es pot gestionar sense més una nova teoria pel mer fet d'haver-se assimilat, i no sempre exactament, les seves tesis fonamentals. D'aquesta retret no es troben exempts molts dels nous "marxistes" i així s'expliquen moltes de les coses peregrines que han aportat ...⁴²

⁴² Engels carta a Bloch 21-22 de septiembre de 1890, en Obras escogidas II. pp. 494-495

De la mateixa manera nosaltres podríem justificar el llenguatge evolucionista de molts textos fent referència al marc ideològic en què es van produir aquestes obres: l'enorme pes del pensament evolucionista-dialèctic d'Hegel, al qual Engels es refereix amb entusiasme en el seu llibre: Ludiwig Feuerbach i la fi de la filosofia clàssica alemanya, al costat dels descobriments científics de Darwin ia la necessitat de la lluita contra el pensament metafísic. No obstant això, si passem del formalisme de certes frases a l'estudi de la problemàtica global de les obres de Marx i Engels mitjançant una lectura crítica d'elles ens adonem que la teoria marxista de la història com a teoria no té res a veure amb l'evolucionisme , que el pas d'una manera de producció a un altre no té res a veure amb el "continuisme" de l'evolucionisme.

A la part consagrada a la concepció marxista de la història vam veure que aquesta era una teoria, per tant un cos de conceptes abstractes que no pretenien reflectir, reproduir o imitar la història sinó servir d'instrument per a conèixer-la. La teoria marxista de la història es limita a proporcionar-nos els conceptes de les estructures de les quals depenen els efectes històrics.

Marx ens diu que tots els modes de producció són moments històrics però no ens diu que s'engendren els uns als altres. Lenin així ho va comprendre, com ho manifesten les següents paraules que afirmen com es deforma el marxisme: "barrejant-ho al hegelianisme en forma arbitrària, sostenint que tot país ha de passar per la fase del capitalisme"⁴³... cap marxista ha vist mai en la teoria de Marx una mena d'esquema filosòfic-històric obligatori per a tots ...⁴⁴

L'economicisme és, per tant, una desviació "evolucionista hegeliana" de la concepció marxista de la història Redueix la història a una evolució contínua de certes estructures: les maneres de producció, les que al seu torn són reduïdes a l'estructura econòmica. En aquesta concepció de la història no hi ha cabuda per l'acció de les masses. Les masses no fan sinó expressar l'evolució de les estructures.

b] El voluntarisme

⁴³ -El contenido económico del populismo", Obras completas, ed. francesa, t. 1, p. 67.

⁴⁴ _

Ara tractarem de donar compte de l'altra desviació de la teoria marxista de la història: el voluntarisme, que caracteritza l'esquerranisme o malaltia infantil del comunisme.

La tradició de lluita revolucionària marxista-leninista ens mostra com cap moviment revolucionari està exempt de desviacions de dreta: economicisme, reformisme, etc .; o d'esquerra: aventurisme, etc. D'altra banda, les avantguardes que han estat al capdavant de moviments revolucionaris victoriosos -Revolució russa, xinesa, cubana- han lluitat sempre han estat .capaces de superar aquestes dues desviacions, aconseguint així establir una línia política correcta que els ha conduït al poder. Creiem, per tant, que cal precisar bé el que la tradició marxista-leninista entén per esquerranisme.

L'esquerranisme és una desviació del marxisme que es caracteritza:

- *En el pla ideològic*, per un accentuat subjectivisme. El seu desig de veure realitzada la revolució li fa veure la realitat deformada. Confon el seu desig amb la realitat objectiva. Aquest subjectivisme el porta a caure en el dogmatisme. Es raona com doctrinaris de la revolució, es repeteix de memòria, sense comprendre, consignes revolucionàries extremistes, vàlides només per a certes situacions històriques concretes, però que no poden ser generalitzades sense més ni més.

No n'hi ha prou, per exemple, voler fer la revolució socialista per llançar com a consigna del moviment revolucionari: "lluita per la revolució socialista"; és possible, i la història de les revolucions ho ha demostrat, que, encara que es tingui com a perspectiva final la revolució socialista, moltes vegades cal avançar per etapes realitzant primer revolucions democràtiques que després es converteixen en socialistes.

- *En el pla organitzatiu* l'esquerranisme s'expressa per un accentuat individualisme. Aquest es manifesta, d'una banda, en la incapacitat per acceptar les mesures disciplinàries del partit i, per una altra en la tendència a utilitzar les forces del partit amb fins personals. El cabdillisme polític és una de les formes en què es manifesta l'individualisme en el pla de l'organització.

- *En el pla de la direcció*, l'esquerranisme s'expressa a nivell de l'estratègia revolucionària en la seva incapacitat per distingir les possibles etapes de la revolució. es amb fon l'objectiu final amb els passos que cal donar per assolir aquest objectiu. Aquesta mateixa confusió dóna com a resultat, en el pla tàctic, amb una absoluta incapacitat per a reflexionar en termes de relacions de força. No es comprèn la necessitat de considerar, amb una objectivitat rigorosa, les forces de les classes i les relacions d'aquestes forces abans d'emprendre una acció política determinada. Això mateix porta a negar la possibilitat de tot compromís amb forces que no estiguin directament interessades en el socialisme.

L'esquerranisme és una desviació voluntarista, subjectivista de la teoria marxista de la història. A la seva base hi ha la mateixa problemàtica teòrica que en la desviació economista, només que invertida. Ja no és el determinisme econòmic sinó la voluntat dels homes, de certs grups revolucionaris i dels seus herois, els que determinen la marxa de la història. El voluntarisme passa per alt la consideració de les condicions mínimes necessàries per fer la revolució. La immaduresa crònica afirmada pel economicisme es transforma en el voluntarisme en maduresa sempre ja donada de les condicions revolucionàries. El servilisme als interessos espontanis de les masses, propi de l'economicisme, es transforma aquí en un desinterès de les masses.

Ni l'economicisme -per al qual la història està marcada de endavant- ni el voluntarisme -per al qual la història és fonamentalment el producte de la voluntat dels homes, de la voluntat revolucionària de certs individus deslligats de les masses, però convençuts que aquestes, socialistes en potència, els seguiran tot just inicien la lluita revolucionària fan cap anàlisi de les condicions actuals de la revolució, de les classes, forces socials i relacions de forces existents a cada país. Tots dos maten les revolucions abans de néixer però per raons oposades; l'economicisme perquè confia en el espontaneisme de les masses, el voluntarisme perquè confia excessivament en els homes o en petits grups de revolucionaris i descuida la preparació d'una organització capaç de mobilitzar les masses.

Aquestes desviacions esquerrans poden donar-se en l'interior dels partits marxistes com poden donar-se en l'exterior constituint determinats grupuscles, condemnats a ser només grupuscles mentre no corregeixin la seva línia política deslligada de les masses.

Vegem ara quin és el judici de Lenin sobre aquests grupuscles:

La història de la socialdemocràcia russa està plena de petits grups apareguts "per una hora", per alguns mesos, grups que no tenen cap arrel en les masses (ara bé, una política sense les masses és una política aventurera), que no tenen cap idea seriosa i ferma. En un país petit burgès i en un període històric de reformes burgeses, és inevitable que intel·lectuals de tota mena s'uneixin als obrers i tractin de crear tota mena de grupuscles aventurers, en el sentit que acabem d'indicar⁴⁵.

I a la pregunta: ¿quina és la prova del caràcter aventurista d'aquests grupuscles?, Lenin respon el següent:

La prova és la història d'aquests deu anys (1904-1914) tan notables i rics en successos. Els dirigents de tots aquests petits grups han manifestat, en el curs d'aquests deu anys, les surades més impotents, més lamentables, més ridículs sobre les qüestions més importants de tàctica i organització; han revelat la seva incapacitat absoluta per a crear corrents que es arrelin en les masses⁴⁶.

Després de llegir amb atenció aquest text ens sembla que, segons Lenin, allò que definiria fonamentalment l'esquerranisme aventurerista i que el condemna a l'esterilitat política seria la realització d'una política desarrelada de les masses. Enfront de l'esterilitat d'una línia política sense masses, ¿podrem oposar com a solució la consigna política de masses?

No, perquè no hi ha una sinó dues polítiques de masses. Aquella que segueix la voluntat espontània de les masses oblidant que aquestes es troben a l'interior d'una estructura social en què domina la ideologia burgesa i que, per tant, abandonades a si mateixes, cauen en el reformisme, i aquella que és capaç de

⁴⁵ Acerca del atenturismo', Obras completas, ed. francesa, t. 20, p. 374.

⁴⁶ Íbid., p. 376.

interpretar no ja els interessos aparents de les masses, sinó els interessos profunds, els seus veritables interessos de classe.

Per tant, no tota política de masses és una política revolucionària. Si un partit es limita a organitzar les lluites que espontàniament sorgeixen dins de la classe obrera, sense connectar-la amb la lluita pels interessos estratègics a llarg termini d'aquesta classe, està realitzant una política reformista i no revolucionària.

Ara bé, tractem de definir el que hem d'entendre per línia política de masses:

1.- Confiar en les masses. Confiar que les masses puguin arribar a comprendre i actuar en funció de tasques revolucionàries sempre que siguin correctament mobilitzar-les. Confiar en la possibilitat creadora de les masses que en moments històrics crítics han sabut inventar nous mètodes de lluita, noves formes per vèncer als seus enemics de classe.

2.- Respectar les masses. Respectar dialècticament els seus interessos espontanis immediats i els seus interessos a llarg termini. Això s'ha de traduir en proposar tasques que, tot i que relacionades amb els seus interessos estratègics a llarg termini, parteixin sempre dels seus interessos espontanis immediats. Només prenent aquests interessos com a punt de partida es podrà avançar el moviment cap a l'assoliment dels seus interessos estratègics.

3.- Consultar a les masses. Recollir les seves idees, les seves opinions, davant dels fets. No donar-los tot cuinat des de dalt. Esbrinar si les consignes que s'han plantejat tenen un ressò real en les masses. Com de justa sembla ser en aquest sentit l'afirmació de Mao: "El militant que no ha fet enquestes no té dret a parlar".

4.- Informar les masses. Informar-les sobre la situació històrica que es viu, sobre la situació del seu front de lluita i la seva relació amb els altres fronts. Sobre les tasques que es proposen i la forma de dur-les a terme. Informar-les en forma veraç, tant dels aspectes positius com dels aspectes negatius de les coses.

5.- Educar les masses. Elevar el seu nivell de consciència política partint de les seves lluites mateixes. Fer-comprendre la connexió que hi ha entre les seves lluites parcials i la lluita política general.

6. Organitzar a les masses. Cercar fórmules que permetin la màxima participació.

Per a aquesta fi és important determinar quin és el sector més actiu d'elles i preocupar és especialment per organitzar perquè aquest arrossegament després de si als altres sectors més passius i endarrerits.

7.- Mobilitzar les masses. Llançar consignes adequades a cada nova conjuntura que sorgeixi. Aquestes consignes seran justes i faran avançar el moviment revolucionari en la mesura que no siguin consignes abstractes, sinó consignes que parteixin de l'estat actual de la consciència de les masses per conduir-les a la lluita pels seus interessos estratègics. Per acabar, volem dir que si bé l'arrelament en les masses i una política de masses revolucionària són essencials per definir un moviment revolucionari, és important no oblidar que tot partit marxista ha hagut de passar per una primera etapa en què encara no hi ha un veritable arrelament en les masses i, per això, tot el seu esforç organitzatiu es bolca a adquirir aquest arrelament.

És per això pel que, quan es demana a Lenin una prova sobre el caràcter aventurista de certs grupuscles, ell insisteix que aquesta prova es troba en la història.

És en l'acció i no en els programes ni en els discursos ni bons propòsits on es proven les veritables avantguardes revolucionàries.

Qüestionari

Tornem a recordar que el qüestionari hauria de servir per guiar el debat i que en cap cas és totalment necessari contestar la totalitat de les preguntes si així ho considera la comissió local de lluita ideològica. Cal tenir en compte que algunes qüestions no són de resposta immediata i serà necessari que la militància reflexioni àmpliament. Així mateix, recordar que això no és una examen ni una prova avaluable en cap sentit; des de la SNLI entenem que cada nucli respondrà adaptant-se a la situació formativa de la seva militància.

Animem a tots les nuclis a dedicar-hi el temps suficient com per aprofundir i debatre les respostes, així com a enviar les conclusions per tal que la SNLI en puguem fer un recull per a tota la militància.

1. Expliqueu breument la relació entre materialisme i marxisme.
2. Quina relació s'estableix entre la lluita econòmica, ideològica i política?
3. Trieu quatre arguments en defensa del materialisme.
4. Existeix la realitat més enllà del pensament des de l'òptica materialista?
5. Resumiu breument i esquemàticament les lleis de la dialèctica.
6. Quina relació existeix entre la llei de la contradicció i el socialisme?
7. Es pot entendre la ideologia de forma independent del mode de producció?
8. Per què és necessària la lluita ideològica com a militants revolucionaris?
9. Per què es diu que Marx va invertir la teoria hegeliana de la història?
10. Què s'entén quan s'afirma que la teoria marxista de la història és un estudi científic de la societat i el seu desenvolupament?
11. Què són els nivells de realització del materialisme històric? Quins són?
12. Existeix contradicció entre l'afirmació del determinisme històric marxista i el paper que aquesta teoria atribueix a la lluita de classes?
13. Quina idea o concepte creieu que és el més rellevant d'aquesta formació?